

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra sociální práce

Bakalářská práce

Ester Stránská

Jak mění interakci mezi otcem a dítětem uvěznění otce

How are the interactions between a father and his child altered by the
imprisonment of the father

Praha 2016

Vedoucí práce: doc. PhDr. Oldřich Matoušek

Poděkování:

Ráda bych poděkovala vedoucímu své práce, doc. PhDr. Oldřichu Matouškovi za odborné vedení a především za nápad se tímto tématem zabývat. Velké díky patří všem pracovníkům Vězeňské služby, kteří mi s nebývalou ochotou pomohli můj výzkum zrealizovat a především všem respondentům, bez kterých by práce nemohla vzniknout. Zvláštní poděkování patří Blažejovi Pelánovi, kaplanovi ve Věznici Plzeň, za jeho pro mne až překvapující ochotu mému projektu pomoci. Velkou podporu mi během celého studia poskytovala má rodina, a proto bych i jim chtěla vyjádřit svou vděčnost.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 2. srpna 2016

.....
Jméno a příjmení

Klíčová slova (česky)

Uvěznění, interakce, dítě

Klíčová slova (anglicky):

Inprisonment, interaction, child

Abstrakt (česky)

Výkon trestu odnětí svobody nemá přímý vliv jen na osobu, která spáchala trestný čin, ovlivňuje i život jeho nejbližšího okolí, zvláště pokud je pachatel současně i rodičem. Tato práce si dává za cíl zjistit, jakým způsobem výkon trestu ovlivňuje interakci mezi dítětem a uvězněným rodičem – otcem. Změny v interakci jsou zkoumány v oblasti kontaktu, vzájemné komunikace, rodičovské role a vztahu mezi dítětem a uvězněným rodičem. Výzkumná část práce, která přináší data získaná pomocí dotazníků a rozhovorů s osobami ve výkonu trestu odnětí svobody, se opírá o informace vycházející z poznatků především zahraničních odborníků.

Abstract (in English):

Imprisonment does not have a direct impact just on the person who committed the crime it also affects the life of the people close them, especially if the perpetrator is also the parent. This work is aimed to determine how imprisonment affects the interaction between children and incarcerated parents, their fathers. Changes in interaction are explored in contact, mutual communication, parenting roles and relationship between the child and the imprisoned parent. The research, which brings the data obtained using questionnaires and interviews with persons in custody, is based on information provided primarily by foreign experts.

OBSAH

1	ÚVOD	9
2	TEORETICKÁ ČÁST	11
2.1	OSOBA VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY V ČR.....	11
2.1.1	<i>Charakteristika osob ve VTOS.....</i>	<i>11</i>
2.1.2	<i>Možnosti kontaktu s osobou ve VTOS.....</i>	<i>11</i>
2.1.3	<i>Rodinná situace osob ve VTOS.....</i>	<i>13</i>
2.2	DOPADY UVĚZNĚNÍ.....	14
2.2.1	<i>Dopady VTOS na uvězněné .....</i>	<i>14</i>
2.2.2	<i>Dopady VTOS na partnerky vězňů .....</i>	<i>16</i>
2.2.3	<i>Dopady VTOS na děti vězňů .....</i>	<i>17</i>
2.3	ZMĚNA INTERAKCE MEZI DÍTĚTEM A VĚZNĚNÝM OTCEM.....	19
2.3.1	<i>Kontakt.....</i>	<i>19</i>
2.3.2	<i>Komunikace .....</i>	<i>21</i>
2.3.3	<i>Role .....</i>	<i>22</i>
2.3.4	<i>Citová vazba .....</i>	<i>25</i>
2.4	SHRNUTÍ	26
3	PRAKTICKÁ ČÁST	28
3.1	CÍLE VÝZKUMU	28
3.2	VÝZKUMNÝ NÁSTROJ	28
3.3	VÝZKUMNÝ VZOREK	30
3.4	METODOLOGIE.....	30
3.5	ANALYTICKÁ ČÁST	31
3.5.1	<i>Rodinná situace .....</i>	<i>31</i>
3.5.2	<i>Kontakt.....</i>	<i>33</i>
3.5.3	<i>Komunikace .....</i>	<i>34</i>
3.5.4	<i>Role .....</i>	<i>40</i>
3.5.5	<i>Citová vazba .....</i>	<i>44</i>
3.6	SHRNUTÍ	45
4	ZÁVĚR.....	49
5	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	51

PŘÍLOHA 1.....	54
PŘÍLOHA 2.....	58

1 ÚVOD

Oblast vězeňství není všeobecně ve společnosti brána za atraktivní námět debaty. Téma, stejně tak jako věznice samotné, jsou odsouvány na okraj – diskuze, společnosti i regionu. Česká společnost, která není v tomto přístupu ojedinělá, se dá označit za více punitivní, (Moravcová, Tomášek, 2014) tedy že jsou pro ni charakteristické přísnější postoje k trestání. Neboť pokud se bavíme o vězeňství, bavíme se automaticky o osobách ve věznicích. Což jsou lidé, kteří se provinili vůči společnosti a svůj čin si také mají odpykat. Tento pohled je ale příliš zjednodušující a může způsobit mnohé škody. Výkon trestu odnětí svobody se netýká pouze osob, které spáchaly trestný čin, a byl jim za to udělen trest, velmi citelně doléhá i na osoby, které měly s odsouzenou osobou až do jeho uvěznění spjatý svůj život. Následky dopadají i na původní a vlastní rodinu vězně. Stejně tak jako je mylné se domnívat, že spácháním trestného činu pachatel přestává být člověkem, nepřestává být ani partnerem nebo rodičem. Je důležité si uvědomit, že překročení jedné normy vůči společnosti, nemusí znamenat překročení normy být dobrým rodičem. A právě tak jako je důležité nezapomínat na práva odsouzených, je stejně významné pamatovat na práva těch, kteří na odsouzeného čekají na svobodě, na jejich právo mít rodinu a mít svého rodiče.

Pakliže přijmeme myšlenku, že osoba ve výkonu trestu odnětí svobody není osamocená bytost, musí nás zajímat jaké změny a důsledky uvěznění pro tyto osoby přináší, abychom tyto nežádoucí důsledky mohli zmírnit a v nejlepším případě napravit. Proto jsem si i já položila otázku, jak dokáže rodinu ovlivnit, když je její člen ve vězení. Osob uvnitř rodiny, které jsou touto situací dotčeny, může být mnoho, a proto jsem se zaměřila pouze na jedinou kategorii a to na děti vězněných rodičů. Neznamená to však, že by například partnerky či matky vězňů trpěly méně, či se potýkaly s menšími problémy vyvolanými vězněním. Především z vlastního vnitřního pocitu mi vyvěrá to, že pokud jde o míru zavinění, jsou děti v této situaci zcela nevinné. Cílem mé práce je proto zjistit, jak se změni interakce mezi dítětem a otcem jeho uvězněním. Pakliže je otec odsouzen k trestu odnětí svobody, musí to automaticky znamenat zpřetrhání veškerého kontaktu s jeho dětmi? Znamená to, že rodina, která do této chvíle fungovala bez obtíží, bude vlivem trestu rozbita? Bude trest otce pro jeho děti představovat nepřekonatelnou překážku, kterou mu nebudou schopny odpustit? A pakliže otec bude chtít udržovat vztah se svými dětmi, stačí

pouze chtít, nebo musí překonávat obtíže, a pokud ano, pak jaké? Nejen na tyto otázky se pokusím ve své bakalářské práci odpovědět a to pomocí analýzy dotazníků a polostrukturovaných rozhovorů, které jsem v období mezi květnem a červencem roku 2016 realizovala ve 12 věznicích v České republice. Původně jsem plánovala oslovit jen tři věznice a nasbírat data od 6 otců vykonávající trest odnětí svobody a data porovnat s výpovědí partnerek a manželek, které mají zkušenost mít svého manžela či partnera ve vězení a zjistit, jak danou situaci vnímají jejich děti. Vzhledem k nepředvídatelné ochotě jednotlivých věznic mi umožnit komunikaci s vězni a skutečnosti, že se rozhovory podařilo zrealizovat se 17 odsouzenými, které podpořilo dalších 16 vězni vyplněných dotazníků, jsem se rozhodla věnovat se pouze této jedné straně příběhu. Má práce je pouze sondou do dané problematiky, jež má zjistit změnu stavu, nedává si za cíl hledat řešení a možnosti nápravy vzniklých problémů. Pro mne a případně i pro ostatní zabývající se tématem rodin vězňů, představuje odrazový můstek pro možná řešení pomoci a podpory, která si tato často opomíjená oblast zaslouží. Vzhledem k výzkumnému vzorku je má práce psána pouze z pohledu uvězněných otců. Tento pohled se může lišit, jak od pohledu zbývajících členů domácnosti, tak i od reality samotné. Pokračování tohoto tématu by proto bylo zajímavé a užitečné zacílit tímto směrem.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Osoba ve výkonu trestu odnětí svobody v ČR

Následující kapitola má za úkol seznámit čtenáře se situací osob ve výkonu trestu odnětí svobody (dále jen VTOS) v našem prostředí, tedy ukázat jaké jsou nejběžnější spáchané činy, jaké je věkové složení osob ve VTOS a jaká je průměrná délka odsouzení. Dále uvádím základní informace o rodinné situaci těchto osob, jaké mají možnosti kontaktu se svojí rodinnou a s lidmi mimo vězení.

2.1.1 Charakteristika osob ve VTOS

V České republice je aktuálně ve výkonu trestu 19 448 osob starších 18 let, přičemž ženy tvoří necelých 7%. (www.vscr.cz, 2016-05-20) Protože cílová skupina vězněných osob v mé práci je zaměřena na muže, respektive otce, budou i další data vypovídat pouze o uvězněných mužích a to ve sledovaném roce 2015. (www.vscr.cz, 2016-05-20) Dvě třetiny odsouzených je ve výkonu trestu v délce od devíti měsíců do pěti let. Nejčastěji (z 22%) jsou odsouzeni na jeden až dva roky. Nejvíce jsou zastoupeni muži ve věku mezi 25 a 40 let. O něco více než jedna třetina osob je ve výkonu trestu poprvé (34%), podobný podíl osob ve VTOS již jednou či dvakrát byl. Z hlediska spáchaného trestného činu byla nejpočetněji zastoupena krádež, následovalo porušování domovní svobody, maření úředního rozhodnutí a loupež. Tyto statistické informace jsou důležité pro lepší dokreslení rodinné situace vězňů. Z hlediska času stráveného ve výkonu trestu je více než třetina (37%) odsouzena na 9 až 24 měsíců, což je čas, který může sice znatelně, nikoliv však nezbytně znamenat rozpad rodiny. Stejně tak i věk odsouzených je příhodný pro možnost mít dítě, případně děti. Bližší informace zabývající se rodinnou situací poskytnu později.

2.1.2 Možnosti kontaktu s osobou ve VTOS

Věznice se člení podle způsobu vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti do čtyř základních typů, a to s dohledem, s dozorem, s ostrahou a se zvýšenou ostrahou, (www.vscr.cz, 2016-06-01) přičemž nejvytíženější jsou věznice s ostrahou, následované věznicemi s dozorem. (www.vscr.cz, 2016-06-01) Stupeň střeženosti věznice se zobrazuje

i na možnosti spojení vězňených osob s vnějším světem, neboť méně přísné věznice nabízejí větší možnosti rodinného uspořádání kontaktu.

Dle zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, mají odsouzení pro kontakt s okolím k dispozici tři typy kontaktů – písemný, telefonický a formou osobních návštěv. Prvním typem kontaktu je korespondence. „Odsouzený má právo přijímat a na svůj náklad odesílat písemná sdělení bez omezení, pokud zákon nestanoví jinak.“ (zákon č. 169/1999 Sb.) Přičemž vězeňská služba je oprávněna provádět kontrolu korespondence, aby předešla páchání trestní činnosti. (tamtéž) Kromě zmíněné cenzury je pro odsouzené využívající tento typ kontaktu nevýhodou i jistá finanční náročnost. I když se může zdát, že se nejedná o vysoké částky, pro některé vězně je pořizovací cena tohoto kontaktu příliš vysoká. Přesto je tento typ kontaktu mezi vězni nejvyužívanějším. (Potocká, 2014)

Dalším typem kontaktu je telefonický kontakt. „Odsouzený má právo na použití telefonu ke kontaktu s osobou blízkou v době vymezené vnitřním řádem věznice; při tom může použít pouze telefon určený pro tento účel věznicí. Toto právo odsouzeného lze omezit pouze v odůvodněných případech, zejména je-li to nutné k ochraně bezpečnosti nebo práv jiných osob... Náklady spojené s použitím telefonu hradí odsouzený.“ (zákon č. 169/1999 Sb.) Jedním z možných problémů telefonického kontaktu tkví v možné časové a organizační náročnosti zrealizování hovoru. To, kdy si může vězeň zavolat je závislé na vnitřním řádu dané věznice. V některých věznicích si na každý telefon musí podat odsouzený speciální žádost, v ostatních může využít telefonního automatu k hovorům podle různých daných kritérií, jako je např. počet čísel, doba hovoru nebo schválené kontakty. Záleží na věznici, jaké možnosti má a jaké podmínky stanovila. (www.davidzahumensky.cz, 2016-06-02) Odsouzený se tak může se svojí rodinou spojit klidně i každý den, anebo mít naneštěstí povolené hovory pouze v době, kdy jeho dítě již spí nebo je ve škole. Rozhodující také může být typ věznice. Jiné podmínky jsou ve věznici s dohledem nebo dozorem nebo ve věznici s ostrahou. (tamtéž) Značnou nevýhodou tohoto kontaktu je jeho vysoká cena. Za minutu hovoru na mobilní telefon platí odsouzení 15 korun, což je zhruba trojnásobek, toho, co by dali za hovor z pevné linky v domácnosti. (www.ceskatelevize.cz, 2016-06-02)

Posledním typem kontaktu jsou osobní návštěvy. Odsouzený má právo přijímat v čase určeném ředitelem věznice návštěvy blízkých osob na dobu 3 hodin během jednoho kalendářního měsíce. (Zákon č. 169/1999) Nestanoví-li vnitřní řád věznice počet vyšší,

mohou odsouzeného současně navštívit nejvýše 4 osoby včetně nezletilých dětí. Nezletilé děti ve věku do 15 let se mohou zúčastnit návštěvy pouze v doprovodu osoby starší 18 let. (tamtéž) Ředitel věznice může povolit uskutečnění návštěvy odsouzeného bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců Vězeňské služby v prostorách k tomu určených. Naproti tomu má stejně tak pravomoc v odůvodněných případech rozhodnout, že z bezpečnostních důvodů se návštěva uskuteční v místnosti, kde je návštěvník od odsouzeného oddělen přepážkou. (tamtéž) V rámci kázeňské odměny¹ může být odsouzeným mimořádně zvýšena doba trvání návštěv během jednoho kalendářního měsíce až na 5 hodin nebo mohou dostat povolení opustit věznici až na 24 hodin v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení. (Mařádek, 2003). Součástí kázeňských odměn je i přerušení výkonu trestu, kdy v případě úspěšného plnění programu zacházení a dosahování účelu výkonu trestu může ředitel věznice formou odměny přerušit výkon trestu odsouzenému až na dobu 20 dnů během kalendářního roku, přičemž přerušení se započítává do výkonu trestu. (Štěrba, 2007)

2.1.3 Rodinná situace osob ve VTOS

Informace o počtu dětí vězněných osob v ČR nejsou k dispozici, přesto se odhaduje, že na 40 000 dětí má jednoho z rodičů ve vězení. (www.cb.cz, 2016-05-28) Lépe jsou vedeny české vězeňské statistiky ohledně rodinného stavu vězňů. Více jak polovina odsouzených je svobodná (52,5%), dalšími a obdobně zastoupenými stavy je pak stav rozvedený (14,79%) a svobodný druh (13,32%). Ženatých odsouzených je necelých 8%. (www.vscr.cz, 2016-06-02)

Bližší informace mohou podat alespoň zahraniční výsledky rodinné situace vězňů. Například americká studie uvádí, že jedna čtvrtina vězňů je ženatých, více jak polovina osob (55%) je rodičem (Naser, Visser, 2006), popřípadě že 40 – 69% otců ve vězení má průměrně dvě děti. (Hairston, 1998). Rodinné sítě jsou v dnešní společnosti složitější a rozmanitější než v předchozích érách a subkultura vězněných není výjimkou, proto i jejich rodinné sítě jsou poměrně složité a s častými změnami rodinného stavu. (tamtéž) Stejně tak častá situace, že vězněný otec není sezdáný se svou partnerkou, je i běžné, že vězněný otec má více dětí s více partnerkami. (Mumola, in: Hairston, 2002) Odsouzení, kteří mají s více

---

¹ Odsouzeným ve výkonu trestu odnětí svobody mohou být za vzorné chování, poctivý poměr k práci nebo za příkladný čin uděleny kázeňské odměny. (Mařádek, 2003)

matkami více dětí, diferencují i svou vazbu k jednotlivým dětem. S některými dětmi žili odsouzení ve společné domácnosti až do svého uvěznění, s jinými dětmi se vídali do nástupu do výkonu trestu pravidelně a s jinými nepravidelně nebo vůbec. (Hairston, 1998) Přesto můžeme z výsledků vyčíst, že 44% osob ve výkonu trestu žilo před svým uvězněním s některým dítětem. (Naser, Visher, 2006). Tato statistika nám ukazuje, součástí života osob ve výkonu trestu jsou i děti a v procesu VTOS nelze opomíjet jejich vzájemný vztah. Bohužel již ale nic nenapovídá o blízkosti vztahu mezi vězněnými a jejich dětmi. Je pouze patrné, že s některými svými dětmi mohou brát své rodičovství pouze formálně, kdežto s jinými do svého uvěznění měli úzký a intenzivní vztah, který mohl být výkonem trestu citelně narušen. Právě tyto rodiny, které se za rodiny považují a označují se sami jako víceméně dobře fungující, budou předmětem mého výzkumu.

2.2 Dopady uvěznění

Abychom dokázali pochopit, jaké změny a proč v interakci mezi dítětem a uvězněným rodičem – otcem probíhají, je dle mého názoru důležité ukázat, jaké důsledky VTOS pro zainteresované osoby přináší. V následující kapitole uvádím základní dopady VTOS na vězněné muže, partnerky a manželky odsouzených a děti těchto rodičů. Tyto tři osoby pro mne představují navzájem provázané strany trojúhelníku, které bezprostředně působí na to, jak se interakce mezi dítětem a otcem ve vězení bude vyvíjet.

2.2.1 Dopady VTOS na uvězněné

Uvěznění představuje výraznou zátěžovou situaci. To, jaká zátěž bude pro odsouzeného představovat VTOS a do jaké míry se bude schopen adaptovat na podmínky uvěznění, ovlivňuje osobnost odsouzeného, podmínky výkonu trestu, tzn. typ věznice, sociální klima oddělení apod. a novost požadavků a podmínek, tedy jedná-li se pro uvězněného o novou situaci či ne. (Štěrbá, 2007) Čepelák, jenž se v našich podmínkách zabýval problematikou vyrovnáváním se se zátěžovou situací VTOS, vytvořil pět základních typů adaptací na VTOS. (tamtéž) Prvním typem je realistické přizpůsobení, jenž se dotýká odolných jedinců, kteří si vytyčili reálné cíle, již chtějí během uvěznění dosáhnout. Předpokládaným osobnostním typem je sociálně zralý a vůči zátěži psychicky odolný jedinec, orientující se na vyhlídku podmíněného propuštění, jenž je motivován k hlubšímu poznání své osobnosti a ke změně svého chování. Druhým typem je agresivně

nepřátelské přizpůsobení. Agresivní nepřátelství vězně je namířeno jak proti personálu věznice, tak i proti ostatním spoluvězňům. Chování těchto osob je provázeno ironizováním, zesměšňováním nebo zastrašováním a fyzickým napadáním ostatních. Dalším typem je přizpůsobení nepřiměřenou kompenzací, jež se vyznačuje přebitím obvyklých reakcí na výkon trestu, jako jsou pocity porážky či starosti, vychloubáním se svou trestnou činností z minulosti i z plánované budoucnosti. Předposledním typem je přizpůsobení se nepřiměřenou reakcí. Tyto osoby připisují vinu ze spáchání svého trestného činu někomu jinému a tím se nejjednodušší cestou vyrovnávají s pocitem viny a odpovědnosti. Posledním typem adaptace je přizpůsobení se únikem. Takový vězeň buď plánuje, nebo již uniká přítomnosti vězení prostřednictvím denního snění. Součástí této adaptace je zneužívání omamných látek.²

Kromě samotné adaptace a s ní spojenými projevy chování, s sebou VTOS nutně přináší citelné dopady pro odsouzené. Mezi negativními důsledky uvěznění se objevuje např. nebezpečí vzájemné demoralizace vězňů, zpretrhání sociálních vazeb a to nejen těch závadných (věžňovo kriminální okolí), ale i těch užitečných jako je rodina. Silný problém představuje sociální stigmatizace, která komplikuje jedincovu resocializaci a reintegraci do společnosti při odchodu z výkonu trestu. Uvěznění také narušuje volní vlastnosti těchto osob, jako je sebeovládání, samostatnost, schopnost se rozhodovat či vnitřní ukázněnost. Vězňům roste pocit méněcennosti, posiluje se jejich otrlost, lhostejnost a podlézavost. Praktickým a zásadním dopadem je růst zadluženosti.(Štěrbá, 2007)

---

² Ve svém výzkumu jsem spolupracovala s vězni, které bych zařadila do prvního typu vyrovnávání se se situací uvěznění. Rodič ve vězení, který využívá agresivního způsobu adaptace, nebude schopen, a pravděpodobně ani nechce, dosáhnout na kázeňské odměny a dostat tak možnost prohloubit kontakt se svou rodinou. Ani zbylé typy adaptace nepodporují věžňovu aktivitu směrem k rodině. Právě vězni zapadající do sociálně zdravé adaptace mohou vidět svou rodinu a kontakt s nimi za natolik pro ně důležitý, že mu přizpůsobí i své působení ve věznici. Tito vězni mi také byli vytipováni personálem Vězeňské služby daných věznic pro potřeby mého výzkumu.

2.2.2 Dopady VTOS na partnerky vězňů

Podle J. Murray, může být uvěznění pro partnera emocionálně devastující a prakticky vysilující. Tato situace pro partnery na svobodě přináší ztrátu příjmu, sociální izolaci, problémy s udržováním kontaktu a zhoršení vztahů. Navíc extrémní zátěž s péčí o dítě může vytvořit pocit ztráty a beznaděje. (Murray, in: Liebling, Maruna, 2005) Z rozsáhlého anglického výzkumu realizovaného P. Morris, v rámci kterého byla provedena interview s 469 manželkami vězňů, byly zjištěny nejčastější problémy těchto žen. (tamtéž) Uvěznění manžela bylo jejich partnerkami vnímáno jako prožívání krize rodiny v důsledku odloučení. Mezi nejcitovanější problémy patří zhoršení situace v práci, zhoršení finanční situace a stejným podílem i zhoršení sociálních aktivit. Třem pětina partnerek odsouzených se zhoršily vztahy s širší rodinou a podobné procento uvádí i zhoršení vztahů s přáteli a sousedy. Zhoršený postoj k manželství a k budoucím plánům uvádí méně než polovina respondentek (46%). Jiné výzkumy uvádějí další dopady na život partnerek a manželek vězňů, jako je stěhování, rozvody a vztahové problémy, stejně tak jako zdravotní problémy. (tamtéž)

Pro porovnání zahraničních zkušeností se zážitky českých manželek a partnerek vězňů, může posloužit ojedinělá práce zabývající se tímto tématem V. Krčové (Krčová, 2012), která spolupracovala s třiceti ženami, jež měly zkušenost s partnerem ve vězení. Výsledky jejího výzkumu nabízím nyní.

Partnerky pociťují v souvislosti s uvězněním finanční komplikace, vycházející ze dvou skutečností. Jednak se jedná o finanční náklady spojené přímo s uvězněním, jako je dojíždění, pořizování telefonních karet, korespondence, balíky aj., a pak je to absentující příjem partnera ve vězení. Dalším negativním dopadem, který se promítá do finanční situace partnerek vězňů, je stav, kdy si musí kvůli nedostatku finančních zdrojů nalézt další práci, nebo svou práci kvůli komplikacím spojeným s odsouzením partnera (časté uvolňování z práce kvůli soudnímu jednání, návštěvám, nepozornosti v zaměstnání kvůli vzniklé situaci apod.) ztratí.

Partnerky také mají zkušenost s určitou sociální izolací, neboť z různých důvodů (finanční, nálada, osamělost) tyto ženy nechodí do společnosti v takové míře, jako před uvězněním jejich mužů. Pozitivně z výzkumu vyplývají důsledky pro vztahy s nejbližším okolím, kde nejvýraznější změna byla patrná ve vztahu s rodinou ze strany partnera. Více než třetina těchto žen uvedla, že tyto vztahy se spíše zlepšily. Pro mou vlastní práci byly velmi důležité poznatky, které komentují případnou změnu vztahu mezi partnerkami a

odsouzenými po nástupu do výkonu trestu. Téměř jedna třetina těchto žen nezaznamenala žádnou změnu. Zajímavé ovšem je, že téměř dvě třetiny respondentek uvedlo, že se jejich vztah zlepšil, a v 37% se dokonce velmi zlepšil.

Negativní dopady uvěznění se projevují jak na psychice partnerek, tak na jejich emocionální rovině. Téměř všechny oslovené ženy přiznaly, že výkon trestu jejich partnera zvládaly emocionálně velmi obtížně. Partnerky uváděly pocity jako lítost, bezmoc, vztek, úzkost, smutek z odloučení, pocit samoty i strach.

2.2.3 Dopady VTOS na děti vězňů

Pravděpodobněji nezranitelnějšími osobami v procesu uvěznění rodiče, jsou jejich děti. Tyto děti bývají v literatuře nazývány zapomenutými nebo skrytými oběťmi zločinu, anebo o něco lyričtěji, popelkami vězeňství či sirotky justice. (Murray, in: Liebling, Maruna, 2005)

Jako následek uvěznění rodiče, se u těchto dětí objevují následující komplikace: deprese, hyperaktivita, agresivní chování, regrese, ulpívavé chování, problémy se spaním, problémy s příjmem potravy, útky, záškoláctví a slabé školní výsledky. (tamtéž) Podle J. Murray (tamtéž), je reakce dítěte na uvěznění rodiče závislá na faktorech, které označuje jako moderátory. Moderátory nám pomáhají pochopit, proč se některé děti vyrovnávají se situací uvěznění otce či matky lépe, než jiné děti. Mezi tyto moderátory patří například věk dítěte, tedy že děti reagují na uvěznění odlišně podle toho, v jakém vývojovém období se nachází. Chlapci mezi lety šest až dvanáct let budou nejpravděpodobněji na uvěznění reagovat agresí. Stejně jako věk a pohlaví dítěte, reakci ovlivňují následující individuální vlastnosti: předešlé zkušenosti s uvězněním rodiče, rasa, IQ, temperament a těžiště kontroly dítěte.

Pravděpodobně nejdůležitějším moderátorem ovlivňující reakci dítěte je ovšem vztah mezi rodičem a dítětem a zkušenosti dítěte s rodičem před jeho uvězněním. Podle Murray je pravděpodobné, že pokud dítě má pozitivní zkušenost s rodičem, pak bude více nepříznivě vnímat jeho ztrátu. Naopak dítě s nepříznivým vztahem k rodiči bude jeho uvěznění vnímat jako výhodu. Kvalitu vztahu před uvězněním, tentokrát v souvislosti s dopadem výkonu trestu na vazbu mezi rodičem a dítětem zmiňuje i Philbrick, avšak v pozitivním směru. (Philbrick, Reiss, 2006) Zde je možná důležité rozlišit schopnost dítěte překonat rodičovo uvěznění jako takové na jedné straně a překonat uvěznění a současně schopnost navrátit vazbu mezi dítětem a rodičem do výchozího stavu na straně

druhé. Lze předpokládat, že situaci uvěznění rodiče bude brát snadněji dítě, který měl se svým rodičem do jeho uvěznění natolik špatné vztahy, že jeho uvěznění pro dítě představuje vysvobození a vrátit se do stavu před nástupem trestu ani neplánuje. Ovšem komunikovat s rodičem a mít k němu pozitivní vazbu půjde dle mého názoru snadněji dítěti, které již tuto vazbu mělo vybudovanou a která byla dobrá, oproti dítěti, jejichž vzájemný vztah byl nekvalitní.

Reakce dítěte na uvěznění je také ovlivněna dalšími okolnostmi, jako je stupeň sociální podpory, rodičovo antisociální chování, typ spáchaného trestného činu a sociální okolí (sousedství).

Jiným způsobem pak odezvu dítěte ovlivňují mediátory, tedy okolnosti, které nastaly z důvodu uvěznění rodiče. Mezi tyto mediátory patří narušení vztahu mezi vězněm a pečující osobou, snížené příjmy rodiny, stěhování (změna bydliště/školy), nedostatečné vysvětlení, stigma jako takové a stigma spojené s nálepkou - dítě kriminálního. Mezi další vlivy ovlivňující odezvu dítěte patří i další dvě skupiny jevů. První skupinu tvoří samotné vlivy působící na odsouzené rodiče jako je odloučení, nejistota, stigma a návštěvy ve vězení a druhou skupinu pak tvoří výběrové efekty jako je již dříve zmíněná rodičovská kriminalita či antisociální chování, dále zneužívání návykových látek, duševní onemocnění, rodinná deprivace a nedostatečné rodičovské geny.

Odezvou dítěte na vyjmenované předchozí vlivy je pak antisociálního chování a delikvence, dále vztahové problémy a zhoršené školní výsledky. Přímým důsledkem uvěznění jsou pro dítě psychologické potíže. Jedná se především o deprese, úzkosti a posttraumatické stresové poruchy. Třicet procent dětí trpí duševními problémy, což je v porovnání s běžnou dětskou populací třikrát více. Tyto problémy jsou vyvolány především trojicí okolností. Předně se jedná o zkušenost s odloučením a trvalou ztrátou blízké osoby. Tato zkušenost vyvolává v dítěti silný pocit úzkosti. Dále se jedná o možný vznik antisociálního chování. Takovéto chování může u dítěte vzniknout poté, co se identifikuje s rodičovskou kriminalitou a přijme rodičovo chování. Tato chování ilustruje Murray na příkladu chlapce, který se chtěl pomocí vykrádání aut, dostat ke svému otci do vězení. A naposled se jedná o prožívání nejistoty dítěte, zda jeho rodič ve vězení netrpí.

2.3 Změna interakce mezi dítětem a vězněným otcem

Meritem mé práce je zjistit změnu, která probíhá v interakci mezi dítětem a jeho uvězněným otcem. Způsob, jakým může interakce mezi rodičem a dítětem probíhat jsem si vymezila do čtyř kategorií obsahující kontakt mezi rodičem a dítětem, jejich vlastní komunikaci, vnímání vzájemných rolí a citovou vazbu mezi dítětem a uvězněným rodičem. V podkapitole kontakt zjišťuji četnost a typ kontaktu mezi těmito subjekty a obtíže, které mohou intenzitu kontaktu ovlivnit. V části nazvané komunikace se zabývám tím, jak samotný kontakt mezi dítětem a rodičem probíhá a jaká má svá specifika a jaká jsou nejčastější témata hovoru. Podkapitola role se věnuje problematice rodičovské role uvězněného rodiče a role dítěte a komplikacím, které uvěznění pro tyto role přináší. V poslední části se zabývám vzájemným citovým poutem mezi odsouzeným a jeho dítětem a tím, jak VTOS tento vztah může změnit.

2.3.1 Kontakt

Ohledně četnosti kontaktu mezi uvězněnými rodiči a jejich dětmi, vychází zjištění, že více než 80% vězňů je v kontaktu se svými dětmi během uvěznění. (Naser, Visher, 2006) Bližší informace nabízí studie *Returning Home: Understanding the Challenges of Prison Reentry*. (www.urban.org, 2004) Více než polovina vězňů je v kontaktu se svými dětmi alespoň jedenkrát za měsíc, přičemž z 9% se jedná o osobní návštěvu. Za zmínku stojí i fakt, že dvě třetiny dětí nikdy nenavštívily své uvězněné rodiče ve věznici. (Naser, Visher, 2006) Četnost kontaktu úzce souvisí s kvalitou vztahu mezi vězněným a pečující osobou. Kontakt je pak častější, pokud je vztah hodnocen jako vřelý, loajální a blízký. (Poehlamann, kol., 2010)

Objevují se i případy, že kontakt není vítán ze strany vězněného rodiče, jedná se přibližně o 8% rodičů ve vězení. (Naser, Visher, 2006) Jako důvod uvádějí přesvědčení, že pečující rodič by kontakt nepodporoval, nebo neví, kde jejich děti jsou, nebo si myslí, že návštěva by byla příliš emocionálně bolestivá. Někteří rodiče argumentují, že ve vězení budou krátce, a tak není třeba, aby je děti navštěvovaly. Jiní se domnívají, že z vězení toho pro jejich děti nemohou moc udělat a že jim všechno vynahradí po svém propouštění. Jako další důvod absence kontaktu se svými dětmi uvádějí bariéry, které jsou jim kladeny druhými rodiči. (Hairston, 2002)

Mezi odborníky však nepanuje jednoznačná shoda ohledně příznivého vlivu kontaktu mezi rodičem ve vězení a dítětem. (Poehlamann, kol., 2010) Někteří vyjadřují názor, že kontakt s antisociálním otcem může mít na děti negativní účinek. (Naser, Visser, 2006) Odpůrci kontaktu argumentují i negativním vlivem tísnivého vězeňského prostředí a přijímáním uvěznění dětmi jako normální záležitost. (Hairston, 2002) Děti mohou návštěvy považovat za děsivé, zneklidňující a matoucí. Někteří mladiství v rámci kontaktu uvádějí smíšené zkušenosti s návštěvami. Vadí jim nedostatek času pro osobní hovor, stěžují si, že návštěvy jsou pro ně mnohdy děsivé a na dlouhé čekání ve věznici doprovázené nepříjemnými prohlídkami. (Naser, Visser, 2006) Stejně tak z výzkumu realizovaného s 57 rodinami, jejichž děti byly ve věku od 4 do 15 let (Poehlmann, kol., 2010) vyplývá velká různorodost ohledně tužby mít kontakt se svým rodičem. Objevovalo se i vyjádření nejistoty („Já nevím, jestli chci, nebo nechci ho vidět.“). I některé z těchto dětí zmiňovaly negativní pocity z osobní návštěvy rodiče ve vězení. Nejistotu a hořkosladkost návštěv potvrzuje i výzkum americké dvojice Few – Arditti, tentokrát ze strany vězněného rodiče. (Arditti, 2008) Jedna z vězněných matek vypověděla: „Užívám si ji vidět. Nejtěžší část je vidět je odcházet dveřmi.“ Jiná matka, dnes 11leté dcery líčí, jak citově zneklidňující byly její návštěvy, které končily dceřiným pláčem: „Já chápu, proč nepřišla. Ty návštěvy jí změnily náladu. Návštěvy rozesmutnily mě, rozesmutnily ji...Budu psát.“

Přesto z Naser výzkumu vyplývá, že děti obecně upřednostňují mít kontakt se svým rodičem a většina mladistvých je toho názoru, že kontakt je pro ně extrémně důležitý. (Naser, Visser, 2006) Pro zajímavost mohu uvést i návrh zákona VIII. dětského parlamentu ve Francii z roku 2001, ve kterém děti vyjádřily přání setkávat se s rodiči bez drtivého tlaku na jejich rodiče, vytvořit místo ve věznici, kde by děti mohly se svými rodiči sdílet intimní rodinné chvíle, odsouzení by mohli své děti obejmout, a zároveň by byly vytvořeny - i mimo návštěvy možnosti pro přímé rodinné kontakty, jako je necenzurovaná korespondence a možnost zasílání takových osobních věcí rodičům, jako jsou obrázky, dopisy, apod. (www.helcom.cz, 2016-05-28)

Jakákoliv forma kontaktu umožňuje jak vězňům, tak i rodičům a dětem sdílet své rodinné zkušenosti a podílet se na rodinných rituálech jako jsou narozeniny, svátky aj. a pomáhá tak rodině zůstat emocionálně v kontaktu. Přispívá tak vězňům v ujištění, že jejich děti na ně nezapomněly, stejně tak jako dětem v ubezpečení, že je jejich rodiče milují a starají se o ně. (Hairston, 2002). Pozitiva kontaktu potvrzuje i rešerše na dané téma vedené Poehlmann. (Poehlmann, kol., 2010) Především nejmladší děti potřebují častější kontakt,

aby mohla být vytvořena bezpečná vazba. Zvlášť důležité jsou osobní návštěvy, neboť tyto děti nejsou schopny písemného nebo telefonického kontaktu.(tamtéž)

Kontakt mezi dítětem a rodičem ve vězení ovšem komplikují praktické problémy realizace kontaktu, které jsem nastínila již dříve a které potvrzuje i výzkum realizovaným Vašíčkovou (Vašíčková, 2014), která jako faktory znesnadňující kontakt mezi dítětem a odsouzeným rodičem uvádí délku, frekvenci a organizaci návštěv a telefonátů, stejně tak jako jejich cenu. Dále upozorňuje na finanční a časovou náročnost realizace osobních návštěv. Návštěvy jsou podle uvězněných matek pro zachování vztahu rodiny příliš krátké a jsou mezi nimi dlouhé pomlky. Z výzkumu provedeným výzkumníky Arditti a Few (Arditti, 2008) vyplývá, že pro uvězněné matky jsou největším problémem ohledně návštěv jejich příliš krátká doba a nepravidelnost, stejně tak jako časové prodlevy, které děti musejí při čekání na návštěvu podstupovat. Zajímavé bylo zjištění, že pro matky jsou problémy spojeny s návštěvami méně akutní v porovnání s otci, kteří děti do věznic doprovázejí. Podle autorů tento jev může být dán tím, že matky minimalizují problémy spojené s návštěvami nebo jsou návštěvy pro matky menším problémem obecně.

2.3.2 Komunikace

Kromě ztráty rodičovské autority a kontaktu, je k hlavním dopadům uvěznění na vztah mezi rodičem a dítětem řazen i úbytek komunikace. (Tudball, 2000) Ne vždy příjemná atmosféra vězeňského prostředí může mít proto za následek místo hovoru, mlčení. Tento jev vykreslují i výpovědi dětí o návštěvách: „Je celkem děsivý být prohledáván a muset si zout boty. Cítíte se kvůli tomu strašně. Nemluvili jsme, když jsme se viděli.“ “Bylo tam příliš lidí okolo. Nemohl jsem vymyslet nic, co bych mohl říct, protože ostatní by to mohli poslouchat. Je to ztrapňující. Oni vědí, proč tam jste, co tam děláte, je to prostě příliš zahanbující.“ (www.familylives.org.uk, 2016-05-28) Absence soukromí během návštěv je problematická pro všechny tři strany.³ Vězni i rodiči je zmiňována také atmosféra napětí. Uvěznění rodiče také udávají, že je pro ně těžké, se svými dětmi komunikovat. (Tudball, 2000) V komunikaci se může projevit i dopad uvěznění na dítě prostřednictvím hněvu a výčitek. Není ojedinělá reakce dítěte ve způsobu „Do toho ti nic není. Nestarej se o školu, ty o ní nic nevíš, žiješ jinde.“ (Vašíčková, 2014)

---

³ Dle výzkumu Doing it hard, je tento aspekt problematický pro 34% rodičů navštěvujících vězně a 14% vězňů.

Pokud je v kontaktu delší odmlka, je komunikace provázená pocitem strachu a studu, přičemž prostředí a atmosféra věznice tyto pocity ještě umocní. Děti se pak k vězněnému rodiči bojí přijít, ostýchají se mluvit a jsou tiché a zaražené. V následujících dnech po návštěvě pak mohou trpět nespavostí, nočními běsy či pomočováním. (tamtéž)

Témata probíraná mezi uvězněným rodičem a dítětem nejsou nijak překvapující. Hovoří se nejčastěji o tom, jak se dítěti daří doma a ve škole, o jeho sociálním podpůrném prostředí (přátelé, pečovatelé, rodiče, příbuzní), chování dítěte, pocity mezi rodičem a dítětem a budoucí plány rodiče po propuštění. (Arditti, 2008)

2.3.3 Role

Nepřítomnost rodiče v domácím prostředí sebou zákonitě přináší větší či menší omezení možnosti plně zastávat a vykonávat roli otce či matky. I když rodičovská role a působení napříč izolací není nemožná, má neoddiskutovatelně ztíženou realizaci. Philbrick uvádí osm překážek, které narušují rodičovskou roli, tedy bariér, které mohou limitovat schopnosti uvězněného rodiče naplnit rodičovskou roli. (Philbrick, Reiss, 2006) Předně se jedná o absenci návštěv. Největší obtíž z hlediska rodičovské role vyvstává, když děti nemohou navštěvovat svého uvězněného rodiče. Dále autor uvádí nedostatek kontaktu v pro děti přijatelném prostředí, tedy skličující a neradostné prostředí věznic. Za třetí se jedná o nedostatečnou možnost projevit se jako rodina během návštěv. Otcovská role se totiž formuje prostřednictvím interakce s matkou, která k němu jako otci přistupuje. Čtvrtou překážkou jsou rodinné konflikty, pátou dopad uvěznění na legitimní práva a status rodiče. Dalším faktorem je dopad uvěznění na rodičovo sebevědomí a sociální obraz sebe jako rodiče, tedy že ho okolí nebo děti jako rodiče nevnímají a tuto svou vizi mu i zrcadlí. Předposlední překážkou je dopad na samotný vztah mezi dítětem a rodičem a dopad na způsob chování rodiče po propuštění. Poslední překážkou je nedostatečný příjem. Neschopnost se finančně podílet na výchově dítěte, může být pro vězněného rodiče nesmírně významná a je vnímána jako důvod pro ztrátu rodičovské legitimacy, zvláště pak pro muže. Tento dopad je intenzivněji vnímán muži, kteří rodinu finančně podporovali před svým uvězněním. Jak autor blíže uvádí, je finanční podpora v mnoha kulturách základním kamenem rodičovské legitimacy. Tento nedostatek je částečně narovnán možnostmi přivýdělků ve vězení, možnosti získat práci ve výkonu trestu odnětí svobody jsou ovšem omezené.

Negativním dopadem uvěznění na rodičovskou roli, je psychické i praktické vypořádání se s prázdným místem v rodinné struktuře. Dítě se přirozeně snaží do této funkce dosadit kohokoliv, kdo je k dispozici. Pakliže nikdo takový není, nahradí toto neobsazené pole samo sebou. (Potocká, 2014) Matoušek (Matoušek, 2008) pak o těchto nepřírozených rodičích mluví jako o rodičovských dětech. Tento jev je spojován s předčasnou dospělostí. Doprovodným negativním důsledkem je transgenerační přenos takto deformovaných rolí a hranic uvnitř rodiny. Z výzkumu Doing it hard vyplývá, že 13% rodičů, kteří mají uvězněné partnery, cítí, že je již jejich děti nepotřebují a jedna desetina uvedla, že jejich dítě přebírá rodičovskou roli.

Uvěznění otcové mají starost o své děti a záleží jim na tom, jak je jejich děti vnímají jako otce. Většina otců vyjadřuje obavy nejen o děti samotné, ale i že je někdo jiný vystřídá na jejich pozici jako nevlastního otce. Tato obava není neopodstatněná – omezená možnost kontaktu s dětmi, emocionální napětí ve vztazích s jejich matkami a primárními pečujícími a absence sociální podpory pro rodičovství, (Hairston, 1998) tyto aspekty mohou vést skutečně k vyplnění místa novým rodičem a jak dokládá výpověď manželky odsouzeného z výzkumu Vašíčkové (Vašíčková, 2014), někdy i proti vůli partnera vězněného: „Teď jsou běžný dárky za pět tisíc... bere syna často ven a ten mladší tu zůstává a brečí...dřív si ho bral jednou za čas, takže kdyby tu byl manžel, takhle by se neangažoval... zdá se mi, že si ho chce přitáhnout, využívá situace. Bojím se, že než se manžel vrátí, bude už mít tátu jinde.“ Manželka odsouzeného mluví o biologickém otci svého dítěte, které před uvězněním manžela vychovávali společně a syn ho bral jako vlastního tátu.

Změny v pocitu rodičovství jsou patrné i ve výzkumu odsouzených matek. (Arditti, 2008) 39% odsouzených uvedlo, že nebyly dobré v tom být dobrou matkou, nebo ještě častěji, že měly nějaké potíže být dobrými matkami již před uvězněním. Během uvěznění pak 46% matek věří, že nejsou dobrými matkami nebo že mají problémy. Po propuštění těchto žen jich pouze čtvrtina uvedla, že mají nějaké problémy a překvapivě ani jediná žena neřekla, že nejsou dobrými matkami. Méně než polovina respondentek uvedla, že jsou po propuštění dokonce velmi dobrými matkami, přičemž toto o sobě tvrdilo i 14% matek během svého uvěznění a více než čtvrtina, že takovými byli před svým uvězněním. Podobné zjištění vychází i z výzkumu odsouzených otců, kteří o své roli otcovství mluví v ideálních pojmech. (Potocká in: Edin 2001 in: Maruna, Immerigeon, 2004) Je možné, že takto sebevědomé vidění sebe jako matky či otce po svém propuštění na svobodu je vedeno

touhou zapůsobit a přesvědčit výzkumníky a tedy i společnost, o své nápravě a dobře vedeném životě. Což může být dáno nedostatečnou sebereflexí, ale i opravdovou vírou v přesvědčení okolí i sebe sama o cíli, kterého by chtěli upřímně dosáhnout. Optimističtější verze, v kterou pevně věřím i já, vychází z předpokladu, že spácháním trestného činu se možná můžeme stát člověkem s vinou a možná i horším člověkem, nikterak však zákonitě i horším rodičem. Proto je dle mého názoru možné, že větší či menší část těchto výsledků je pravdivá. Rodina se totiž z výpovědí vězňů - rodičů jeví pro odsouzené jako extrémně důležitá. Nejčastější obava či těžkost těchto osob během jejich uvěznění je z 83% právě pocit, že jim chybí jejich děti a rodina. Druhá nejčastější odpověď pak byla těžkost z toho, že tu nemohou být pro své děti (38%) a že neví, co se děje s jejich dětmi (23%). (Tudball, 2000)

V kontextu vězeňství je dosažení aktivního a těsného rodičovství extrémně složité. (Murray in: Liebling, Maruna, 2005) Předně je čistě lidsky velmi těžké být důsledným a přísným rodičem, pokud své dítě vidíte jednou měsíčně na tři hodiny. V těchto chvílích nejen že se těšíte, že máte konečně možnost projevit lásku ke svému dítěti, ale i si nechcete již takto narušené vztahy se svým dítětem zapříčiněné vlastní chybou kazit přísným vedením a negativními, byť správnými zásahy. Jak vyplývá z práce Vašíčkové (Vašíčková, 2014), „Odsouzení rodiče mají tendenci kompenzovat dětem svou nepřítomnost nadměrnou tolerancí k nežádoucímu chování, za které by je za jiných okolností kárali a trestali.“ Pro odsouzené je nemožnost být otcem velkým handicapem, s kterým neví, jak si počít. Anglická organizace působící jako podpora rodin s členy ve výkonu trestu odnětí svobody apeluje, aby partneři udržovali vězněného rodiče informovaného a zahrnovali ho do změn, které se doma dějí. Takto se kupříkladu s absencí otce v domácnosti vypořádala rodina vězně v Anglii: „Ted’ už návštěvy dobře zvládáme. Jakmile vejdemo do návštěvní místnosti, Mark (syn, pozn. autora) je Johnova zodpovědnost (otec, pozn. autora). Pokud je Mark zlobivý, je to John, kdo mu řekne, aby přestal. John musí převzít kontrolu na návštěvách. Jinak jakmile by se vrátil domů, byl by z něho otec, který křičí na svého syna. Mark vtančí do vězení a nevypadá, že by byl tím nějak rozhozen. Považuje to za svůj druhý domov.“ (www.familylives.org.uk, 2016-05-28)

2.3.4 Citová vazba

Podle Philbrick (Philbrick, Reiss, 2006) povahu poškození vztahu mezi rodičem a dítětem záleží na délce absence kontaktu, kvalitě vztahu před uvězněním a ochotou vězně spojit dítě i s druhým rodičem, komunitou a okolním světem. Z již dříve citovaného výzkumu vychází zjištění, že ačkoliv některé děti viděly své rodiče jako pozitivní vazebné osoby, jiné uváděly negativní pocity nebo žádný vztah k uvězněnému rodiči. (Poehlmann, kol., 2010) Pro mnoho dětí je uvěznění rodiče významné a obtížné odloučení. O něco méně než polovina dětí konzistentně vyjadřuje pozitivní pocity nebo pocity chybění a touhy být s jejich uvězněnými rodiči, které dokládá i tento výrok z představeného výzkumu: „Měl jsem sen, že jsem zbořil zdi vězení a mohl jsem být se svým tatškou.“ Přesto třetina dětí vyslovila primárně negativní pocity ohledně uvězněného rodiče, včetně pocitů hněvu a odporu. O trochu více než čtvrtina dětí uváděla jak pozitivní, tak negativní pocity nebo pocity zmatku, tedy smíšené pocity. (tamtéž) Jako způsob vypořádat se s absencí rodiče, děti odpojují sami sebe v průběhu času od vztahu s vězněným rodičem, distancují se nebo se vyhýbají emocionálním reakcím na tyto osoby, stejně tak i se vyhýbají diskuzi nebo minimalizují své pocity. (tamtéž)

Někteří rodiče, kteří návštěvy svých dětí vnímali jako pro děti příliš stresující a následně omezili či přerušili kontakt, ale citové vazby se nikdy nevzdali, pociťují velké obavy z jejich vztahu, který bude následovat po propuštění. (Arditti, 2008) Tyto obavy jsou možná na místě, protože jak uvádí Hairston (Hairston, 1998), pokud nejsou rodinné vazby podporovány, děti začnou v průběhu dětství své rodiče brát jako cizince.

Pokud jsou kontakty a vztahy zachovány, vyznačují výzkumu pozitivní charakter. Neboť i když většina matek označuje svůj vztah k dětem oproti situaci před uvězněním jako mírně zhoršený, je hodnocen propuštěnými matkami z 71% jako velmi blízký (oproti 79% před uvězněním). (tamtéž) Pozitivní vztah ke svému uvězněnému rodiči dokládá i výpověď jednoho syna: „Báli jsme se o něj, že se o sebe nepostará. Nezpůsobilo to žádné špatné pocity v rodině. Všichni jsme za ním stáli. Bylo skvělé, když byl doma (jednodenní návštěva, pozn. autora), ale hrozné, když se vracel.“ (www.familylives.org.uk, 2016-05-28)

Silně bolestivě prožívají odsouzené změnu vztahu, který se uvězněním změnil k horšímu, jako je příklad ženy, která měla se svým synem před uvězněním blízký vztah. Nyní po propuštění vyrostl její syn do 16letého problémového a odměřeného adolescenta,

který s ní sotva promluví, i přesto že si s ním denně psala a posílala mu obrázky. (Arditti, 2008)

2.4 Shrnutí

Pro snazší orientaci nabízím shrnutí této poslední a zásadní kapitoly, která byla důležitým zdrojem pro můj vlastní výzkum, který bude předveden v následujícím úseku mé práce, v empirické části.

Míra kontaktu je VTOS značně poznamenána. Přestože je 80% rodičů v kontaktu se svými dětmi, pro více než polovinu vězněných rodičů je tento kontakt pouze jedenkrát měsíčně. Podstatné je i zjištění, že dvě třetiny dětí nikdy nenavštívily své rodiče ve vězení. Skutečnosti, které četnost kontaktu ovlivňují, je především kvalita vztahu mezi vězněm a pečující osobou. Zásadní jsou i praktické důvody jako je finanční náročnost kontaktu, vzdálenost věznice od místa bydliště dítěte, organizace kontaktu jako je jeho délka, frekvence apod. Z pozice dětí se k ochotě kontaktu mezi nimi a jejich rodiči objevují jak negativní, tak smíšené pocity, převažují ale děti, kteří kontakt se svým rodičem upřednostňují. Vyskytují se i vězni, kteří kontakt se svými dětmi nechtějí.

Úbytek kontaktu mezi rodičem a dítětem ovlivňuje i povahu komunikace mezi sebou. Komunikaci tváří v tvář ovlivňuje i prostředí kontaktu, tedy absence soukromí a samotné působení okolí, které může vyvolat atmosféru napětí mezi rodičem a dítětem. V komunikaci se mohou objevit i výčitky či hněv.

Další rovinou, která je ovlivněna nedostatkem kontaktu, je rodičovská role vězně. Rodičovskou roli ovlivňuje mnoho faktorů, mezi kterými je uváděn např. nedostatek kontaktu, prostředí věznice, možnost projevit se jako rodina během návštěv, rodinné konflikty, zachování práv rodiče, (sebe)obraz vězně jako rodiče, rodičovo sebevědomí, vztah mezi dítětem a uvězněným rodičem a dostatečnost příjmu. Problematické situace, které z VTOS vyvstávají je zaplnění prázdného místa novým rodičem nebo tápání vězně v tom, jak se chovat jako rodič. Obecně lze říci, že se i vězni cítí být stále rodiči a často se označují jako dobří rodiče.

Narušena může být i citová vazba mezi vězněným rodičem a dítětem. Přesto z výzkumů vychází spíše pozitivní výsledky. O něco méně než polovina dětí chová ke svému rodiči ve vězení pozitivní vztah, nepatrně více než jedna čtvrtina má smíšené pocity. Objevují se i pocity negativní či žádné. Důležité je zjištění, že pokud nejsou

rodinné vazby podporovány, dítě začne pociťovat k absentujícímu rodiči pocit odcizení a začne ho brát jako cizince. Pokud je ovšem kontakt mezi dítětem a rodičem ve vězení chován, může nastat mírné zhoršení, ale celkově je vztah (alespoň z pohledu propuštěných rodičů) vnímán jako stále pozitivní.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Cíle výzkumu

Tato práce je sondou do problematiky vlivu VTOS na rodinné příslušníky, v mém případě vlivu uvěznění otce na interakci se svými dětmi. Cílem mého výzkumného snažení bylo zjistit, jak mění interakci mezi otcem a dítětem uvěznění otce, což je i název mé bakalářské práce.

Interakci jsem se rozhodla zkoumat ve čtyřech oblastech – kontakt, komunikace, role a vztah. Rovina kontaktu zkoumá změny v jeho formě, četnosti a vize kontaktu do budoucnosti. Další část se zabývá vlivem VTOS na změnu v komunikaci mezi uvězněným otcem a dítětem. Zkoumá možné obtíže v komunikaci, témata hovoru a jejich případné obměny a atmosféru jejich komunikace. Přináší i vhled na případné zvraty v ochotě a atmosféře hovoru. Předposlední část má za úkol zjistit, k jakým změnám došlo u uvězněných mužů v jejich rolích otců. Zkoumá, zda se změnilo chování jejich dětí k nim jako otcovské autoritě, zda se změnila možnost jejich výchovného působení a zjišťuje, zda plánují být i nadále otci i po propuštění z VTOS. Konec mého výzkumu vyšetřuje, zda došlo vlivem uvěznění ke změně vztahu mezi rodiči ve výkonu trestu a jejich dětmi a zda si tito muži myslí, že se jejich vztahy mohou případně narovnat.

3.2 Výzkumný nástroj

Vzhledem ke skutečnosti, že se práce zabývá specifickým tématem, které nebylo dostatečně zpracováno natolik, aby výstupem nemohla být víc než pouhá sonda, rozhodla jsem se využít kvalitativně orientovaný výzkum, díky kterému mohu získat podrobný popis a vhled při zkoumání fenoménu. (Hendl, 2005) Z tohoto důvodu jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor, díky kterému jsem se mohla opřít o dopředu vytipované okruhy tématu. Díky tomu jsem rozhovor mohla nechat plynout a k jednotlivým otázkám se vracet podle potřeby. Tato výhoda se vzhledem k mé nedostatečné průpravě ve vedení polostrukturovaných rozhovorů ukázala být v určitých situacích i slabým místem. Následkem pak bylo u několika respondentů částečné nebo úplné nezodpovězení otázek. Na tyto chybějící odpovědi je v práci upozorněno.

Vzhledem ke specifickému prostředí, jakým je věznice, mi nebylo vždy umožněno uskutečnit s vězněnými osobami rozhovor. Ve třech případech mi byla nabídnuta možnost zaslat pracovníkům vězeňské služby (jednalo se o sociální pracovníci, vychovatele a vězeňského kaplana) dotazníky, které byly scénářem pro můj rozhovor s vězni. Následně jsem s dotyčnými probrala charakteristiku otázek a tyto pracovníci dotazníky s vězni vyplnili a dotazníky mi poslali zpět. I když dotazníky patří do kvantitativního výzkumu, nemusí být jejich souběžné použití kontradiktorní. (Hendl, 2005) Použitý dotazník se svou formou řadí mezi dotazníky s otevřenými otázkami, jenž je způsobem, jak osvětlit interpretace získané jiným pozorováním. (tamtéž) Proto i vzhledem k velmi vysoké výpovědní hodnotě těchto dotazníků jsem se rozhodla tato data použít do mého výzkumu.

Souhrnem jsem provedla v 9 věznicích 17 rozhovorů.⁴ Průměrně jsem v každé věznici uskutečnila dvě interview s vězni. Tyto rozhovory byly vedeny podle scénáře, který nabízím v příloze a který byl rozdělen do pěti částí zkoumající délku trestu odnětí svobody respondenta, jeho rodinnou situaci, kontakt, komunikaci, roli a vztah mezi odsouzeným a jeho dětmi, tak jak jsem popsala v kapitole *Cíl výzkumu*. Průběh rozhovoru jsem zapisovala a následně přepisovala do záznamového archu. Ve čtyřech případech byl rozhovor nahrán na záznamové zařízení.

Dotazníky byly vyplněny respondenty z 3 věznic, úhrnem mi bylo navraceno 16 vyplněných dotazníků.⁵ Z Plzeňské věznice jsem získala dotazníků 8, ze zbylých dvou věznic po 4 dotaznících.

---

⁴ Do součtu interview nepočítám rozhovor, který jsem se rozhodla ukončit vzhledem k nepřipravenosti a neochotě respondenta.

⁵ Ráda bych poznamenala, že od třech vězňů jsem obdržela i samostatný dopis, který podrobně mapoval jejich rodinnou situaci.

3.3 Výzkumný vzorek

V období mezi květnem a červencem jsem zrealizovala rozhovory v 9 věznicích v ČR. Jednalo se o věznice: Všehrady, Oráčov, Heřmanice, Ostrov, Rýnovice, Stráž pod Ralskem a vazební věznice Teplice, Praha Pankrác a Praha Ruzyně. Součástí výzkumu byla i spolupráce s věznicemi Karviná, Plzeň a Vinařice, kde mi vězeňští pracovníci zajistili úhrnem 16 vyplněných dotazníků. Součtem jsem zpracovávala data od 33 respondentů.

V těchto věznicích mi byli pracovníkem vězeňské služby vytipováni odsouzení, kteří před nástupem do výkonu trestu udržovali kontakt se svými dětmi a měli mezi sebou vybudovány dobré vazby. Dalším požadavkem bylo, aby se nejednalo o osoby, které spáchaly násilné trestné činy. Poslední charakteristika mé cílové skupiny, délka trestu odnětí svobody, který nepřevyšuje tři roky, nebyla zohledněna. Rozhodla jsem se tento znak vypustit a to ze dvou důvodů. Předně se ukázalo, že nalézt osoby, které by splňovaly předchozí požadavky a současně byly ochotni a po komunikační stránce schopni se mnou provést rozhovor a současně i splňovaly podmínku ohledně délky trestu, nebylo možné nalézt. Za druhé se následně ukázalo, že délka trestu nemusí být rozhodující v otázce vlivu VTOS na změnu interakce. Z těchto důvodů jsem se rozhodla na této podmínce nelpět a použít i data od osob, jejichž trest byl vyměřen po dobu delší, než jsou tři roky. Z analýzy dat vyplývá, že průměrná délka trestu odnětí svobody činila 4, 9 let. Necelá třetina vězňů byla odsouzena na dobu kratší, než jsou tři roky.

Po zrealizování jednotlivých rozhovorů, jsem reálnost výpovědí zkonzultovala s přítomným pracovníkem vězeňské služby, jenž byl s rodinnou situací vězně dostatečně obeznámen a mohl podat korektivní výpověď.

3.4 Metodologie

Ve své analytické části vycházím ze zakotvené teorie, jako teorie, jež je induktivně odvozená z procesu zkoumání jevu. (Miovský, 2006) Její výhodou byla pro mne aplikovatelnost v oblastech, které jsou málo teoreticky zpracované. (Hendl, 2005) Tato teorie dává možnost integrovat v rámci kvalitativní analýzy data získaná odlišným způsobem, (Miovský, 2006) v mém případě data získaná pomocí rozhovorů, dotazníků a teorie. Při zpracování dat jsem použila techniky zakotvené teorie, kódování.

3.5 Analytická část

Následující část nabízí analýzu dat získaných rozhovory a dotazníky. Pro zajištění anonymity, nejsou v práci uváděna jména respondentů ani věznic, ve kterých probíhá jejich výkon trestu.

V textu nabízím i přesné citace respondentů. Součástí těchto přepisů jsou i interpunkční či gramatické chyby. Po uvážení jsem se rozhodla je neopravovat, neboť jsem se obávala překročení hranice mezi gramatickou úpravou a desinterpretací.

3.5.1 Rodinná situace

Tato podkapitola nabízí sondu do rodinného života vězňů. Vězněných mužů jsem se ptala, zda mají partnerku, se kterou před nástupem do výkonu trestu společně vychovávali děti a zda se v průběhu jejich věznění tento vztah změnil a zda v tomto vztahu plánují pokračovat i po ukončení trestu. Další otázky směřovaly na počet a věk jejich dětí. Dále jsem zjišťovala, zda jejich děti vědí, že jsou ve výkonu trestu, a pakliže tuto skutečnost svým dětem zatajili, co bylo toho důvodem a jak svou absenci dětem vysvětlili.

3.5.1.1 Děti vězněných osob

Průměrný počet dětí na jednoho muže ve výkonu byl 2,2. Třetina vězňů měla vícečetné rodiny. Čtyři odsouzení měli děti tři, dva muži měli pět dětí a jeden vězeň měl dohromady dětí šest. Velmi často (9 respondentů) se rodina vězně skládala z dětí, které vychovává se současnou partnerkou a dětí, které pocházejí z předchozího vztahu. Průměrný věk dětí respondentů byl 10,4 let.

3.5.1.2 Změna vztahu s partnerkou

Dvě třetiny odsouzených nezaznamenala ve vztahu se svou partnerkou žádnou změnu, či se jejich vztah uvězněním dokonce zlepšil. Tito muži (6) popisují, že se jejich vztah upevnil, výkon trestu je k sobě více sepsal, jsou si navzájem bližší či si sebe více váží. Dva odsouzení se svými partnerkami nyní nekomunikují a pro méně než jednu třetinu VTOS zapříčinil rozchod či rozvod.

3.5.1.3 Vize rodinného života po VTOS

Vězných mužů jsem se následně ptala, zda s partnerkou, se kterou před svým uvězněním společně vychovávali děti, plánují žít ve společné domácnosti i po svém výstupu z VTOS. Odpovědi kopírovali jejich předchozí výpověď o změně vztahu s partnerkou. O něco více než polovina vězňů plánuje pokračovat v rodinném životě, který přerušili VTOS. Kromě prostých a jednoznačných odpovědí jako je „určitě“ a „samozřejmě“, se objevovaly výrazy jako „začít od začátku“, „žít jako normální rodina“ či plány si své rodiny „více vážit“ a „více se jim věnovat“. Pokračovat v kontaktu se svou bývalou manželkou nejen kvůli dítěti plánuje i otec, který již žije s partnerkou novou. Tři respondenti si nejsou budoucností jisti, ale doufají, že jejich partnerky na ně vydrží čekat. Dva muži uvedli, že se svými partnerkami by rádi pokračovali ve společném životě, ony ale plánují vztah ukončit. Necelé třetině odsouzených se vztah v průběhu výkonu trestu rozpadl a proto ani neplánují v jeho pokračování.

3.5.1.4 Obeznamení dětí s VTOS

Pozitivní bylo zjištění, že zhruba dvě třetiny rodičů sdělili svým dětem, že nastupují výkon trestu. Přibližně jedna třetina tuto zprávu svým dětem nesdělila, přičemž polovina z nich ji oznámila pouze některým dětem. Pokud respondenti uvedli důvod toho, že svým dětem neřekli pravý důvod své absence, pak se nejčastěji jednalo o příliš nízký věk těchto dětí.⁶ Dále to byla starost, aby jejich děti nebyly vystaveny ústrkům od dětí ve škole. Těchto respondentů jsem se také ptala, jakým způsobem dětem svou absenci vysvětlili. Zcela nejčastějším vysvětlením byla práce či pobyt v cizině, v některých případech se tyto dvě odpovědi kombinovaly. Objevila se i odpověď, že otec je na dovolené. Jeden z rodičů nevěděl, jak jeho partnerka jeho absenci okomentovala.⁷

---

⁶ Tyto děti byly ve věku 4 roky (2x), 2 roky a 8 měsíců.

⁷ Zcela specifické bylo vysvětlení od muže, který nechal doma vzkaz, že musí vyřešit záležitost s osobou, která jim ublížila a až to vyřeší, tak se vrátí. Neví ale, za jak dlouho to bude.

3.5.2 Kontakt

V této části výzkumu jsem zjišťovala, jaký kontakt se svými dětmi využívají, jak často ke kontaktu dochází a zda plánují být se svými dětmi v kontaktu i po svém propuštění z výkonu trestu.

3.5.2.1 Typ kontaktu

Tři z rodičů nejsou se svými dětmi téměř v žádném kontaktu. Dva z těchto vězňů se rozhodli se svými dětmi nekomunikovat, přičemž u jednoho se jedná o reakci na nezájem ze strany svých dětí. Jeden z mužů nemá kontakt se svými dětmi, neboť jeho bývalá partnerka kontakt nechce uskutečnit. Stejný argument uvádí i jiný respondent, jehož dopisy předává synovi ředitel školy.

„Kontakt s dětmi není žádný, po téměř 3 letech se to ukazuje jako správné řešení, děti ve volném čase sportují a musí být aktivně vytíženy, aby neměli čas myslet co je se mnou...“

Necelá polovina vězňů využívá veškerý možný kontakt, tedy písemný, telefonický a formou osobních návštěv. Čtyři z těchto osob mají možnost vycházky a šest vězňů také využívá přerušování výkonu trestu. Tito odsouzení se snaží své chování přizpůsobit tomu, aby mohl být kontakt s jejich rodinou co největší. Přesto jeden z nich situaci okomentoval takto: *„Je to žalostně málo pro rodinu. Ale dělám maximum, abych mohl mít co největší kontakt. Aby rodina byla zachována.“* Pětice odsouzených využívá pouze písemný kontakt se svými dětmi. Jako důvod uvádějí, že si nejsou jisti přímým kontaktem (*„Shledání hezký, loučení ne.“*), nebo rozchod s přítelkyní a tím ukončení osobních návštěv, či příliš velká vzdálenost od místa bydliště dětí. Často se také objevovala narážka na přílišnou finanční nákladnost telefonických hovorů či organizační náročnost realizace hovoru. Výsledkem je, že telefonický kontakt téměř či vůbec nevyužívá o něco více než třetina vězňů.

„Bohužel telefonovat můžeme jen jednou týdně a většinou je holka ve škole, málokdy ji zastihnu doma.“

Kontakt prostřednictvím osobních návštěv je využíván valnou většinou odsouzených, přesto pro pět mužů představuje kontakt v této formě problém. Tento postoj

vychází buď z jejich strany, nebo ze strany pečujících osob anebo samotných dětí. Dva respondenti naopak využívají pouze kontakt skrze osobní návštěvy.

3.5.2.2 Četnost kontaktu

Písemný kontakt, který je využíván téměř všemi vězni, jímž jsou v kontaktu se svými dětmi a který sami označují za základ, je vězni nejčastěji využíván 1 – 2 x týdně. Podobný počet vězňů je v písemném kontaktu jednou za měsíc. Následuje četnost 1 x za 14 dní. Dva odsouzení si se svými dětmi píšou obden a stejný počet vězňů je v písemném kontaktu s dětmi každý den. U telefonického kontaktu, nepřevyšuje určitá četnost ostatní. Přesto se dá říci, že nejčastěji respondenti se svými dětmi volají 1 – 2 x měsíčně. Následuje odpověď 1 x týdně a 2 x týdně či při mimořádných událostech. Dva rodiče volají svým dětem každý všední den. Osobní návštěvy jsou nejčastěji využívány pravidelně, tedy jednou za měsíc. Několik respondentů má osobní návštěvy se svými dětmi jen jednou či párkrát za rok.

3.5.2.3 Vize kontaktu s dítětem po VTOS

Pouze jediný respondent si není jistý, zda chce být se svými dětmi v kontaktu i po propuštění z výkonu trestu, neboť ani nyní kontakt neprobíhá. Téměř čtvrtina osob na tuto otázku odpověděla shodně a velmi rychle slovem „určitě“. Objevovaly se i vyjádření jako „100%“, „zcela jistě“ či „samozřejmě“. Čtveřice respondentů odpověď podpořila i plánem, jak bude jejich rodinný život po výstupu z vězení vypadat. Trojice respondentů vyjádřila také určité obavy či komplikace, vycházející z vůle bývalé přítelkyně či formy pouze víkendových návštěv.

„Po propuštění z vězení, chci navštěvovat své děti a řádně se o ně starat. A poskytnou jím veškerou péči i oporu, ve všech směrech. Poněvadč mně potřebují.“

3.5.3 Komunikace

Tyto podkapitoly svého výzkumu jsem věnovala specifikám vzájemné komunikace probíhající mezi uvězněným rodičem a jeho dítětem či dětmi. Zajímalo mne, zda rozhovor jde snadno, či zda má své komplikace, jaká jsou témata hovoru a jaká panuje atmosféra. Zjišťovala jsem, zda respondenti vnímají nějaké změny v komunikaci, v porovnání se situací před jejich vstupem do VTOS a nyní. Dotazovala jsem se, zda se změnila ochota si

navzájem povídat, jestli jsou jiná témata hovoru či zda se změnila atmosféra během rozhovoru.

3.5.3.1 Obtíže komunikace

Odpovědi respondentů bylo možné rozdělit do sedmi základních kategorií. V první kategorii jsou muži, jimž kontakt s jejich dětmi jde snadno či bez problémů. Komunikaci mezi sebou a svými dětmi popisovali tak, že hovor běží normálně, jejich komunikace nevázne a neobsahuje žádné pauzy nebo bariéry. Mají si navzájem vždy co říci. Jeden z respondentů se vyjádřil, že jejich vztah je postavený na komunikaci. Nutno u jednoho respondenta připustit, že je způsobeno dle jeho názoru také tím, že jeho syn neví, že je ve výkonu trestu. Další respondent připustil problémy s komunikací v době, kdy byl ve vazbě, nyní již ve výkonu trestu je komunikace normální a bez problémů. Vězni také vnímají rozdíl v písemné komunikaci a v přímém hovoru tváří v tvář: „ *V dopisech to jde. V realu to teprve zjistím.*“ Respondentů, kteří v komunikaci mezi sebou a svými dětmi během VTOS nenalezli žádné změny a hodnotí ji bezproblémově, bylo 14. Jejich vizi situace může přiblížit následující odpověď na otázku, zda jde respondentovi hovor s jeho dítětem snadno, nebo zda je komunikace spíše problémová: „ *Není, není. U mě je to často. I když jsem ve výkonu nebo doma, tak jsem s těma dětma neustále. Všechno děláme společně... Není tam žádná bariéra nic, jakoby se nic nestalo.*“⁸ Dva respondenti uvedli rozdíly v komunikaci mezi jednotlivými dětmi. Jedno z dětí komunikuje bez potíží a druhé se zadržává, nebo nemá ani potřebu nebo chuť mluvit. Čtyři z respondentů na tuto otázku nebyli schopni odpovědět, protože jejich kontakt je buďto velmi ojedinělý nebo žádný. Reakce na tuto otázku například byla: „ *Oni nekomunikují se mnou, tak já nekomunikuju s nima.*“ Jeden otec na tuto otázku neodpověděl žádným způsobem. Přibližně třetina vězňů připouští určité problémy v komunikaci se svými dětmi. I zde lze nalézt společné jmenovatele. Respondenti popisují kontakt se svými dětmi tak, že začátek kontaktu je rozpačitý, děti jsou stydlivé a situaci pouze pozorují. Časem se však osmělí a konverzace začne probíhat přirozeně a již bez komplikací.

„Ze začátku to bylo rozpačité. Okukovali jsme se. Pak už se to rozjede, je to uvolněnější.“

---

⁸ Tento respondent je ve VTOS na dobu 5 let a již je poněkolkáté trestaný.

Stud je u dětí vězňů jimi často pozorovaným jevem: „*Nebyl to blok, ale něco tam bylo... Byl tam počáteční ostych.*“ „*S mladším nekomunikuji jelikož nemluví a se starším při návštěvách jednoduché věty, pokud' se stydí jde to stěží. Jinak to problém není.*“ Tato výpověď predestinuje, že komunikaci může ovlivnit i věk dětí vězněných rodičů. Komplikace mohou nastat, pokud je dítě příliš malé, neschopno mluvit a prostředí nebo schopnosti otců nenabízí možnosti jak nahradit verbální komunikaci. Stejně tak u starších dětí a zvláště pak dívek, jsou pauzy dány mezigeneračním rozdílem a absencí společných témat. Mezi některými vězni byla shledána shoda, že nedostatky v komunikaci pramení z jejich osob.

„Já jsem zvyklý komunikovat s lidmi hlavně tady. To jsou z 99% prostá slova, takže je pak těžký přejít do normálního rozhovoru dcerou.“

„Já si myslím, že větší problém s komunikací mám já než děti, protože tady je to furt stejný. Já nevím, co jim říkat.“

Někteří z vězňů mezi hlavní zdroje, které znesnadňují komunikaci se svými dětmi, označují některé parametry věznice, jako je délka telefonního hovoru, bezkontaktní návštěvy či specifika prostředí návštěvních místností jako je např. hluk.

3.5.3.2 *Témata hovoru*

Vězněných otců jsem se také ptala na to, o čem si spolu se svými dětmi povídají. Nejběžnějším tématem byla škola a školka a to pro třetinu vězněných otců. Toto zjištění není překvapující, neboť se jedná převážně o děti školou povinné. Pro společnost je to všeobecně oblíbené téma k diskuzi s dětmi a vězni zde mohou působit jako rodičové. Druhou nejvíce zastoupenou skupinou byla kategorie volný čas, zájmy, kroužky. Stejně tak početná byla prostá odpověď „*co dělají*“ a „*jak se mají*“. Časté téma k diskuzi byla všeobecně rodina a její součásti, tedy partneři dětí, širší rodina, domov nebo domácí zvířata. Do této skupiny by mohli být řazeni i přátelé. Následně se vězni nejčastěji se svými dětmi baví o problémech, ať už rodinných, školních či výchovných. Specifickou skupinou byly dotazy směřující k výkonu trestu. Jednalo se jak o samotný výklad VTOS a jaká byla specifika rodičova trestného činu, ale také o obavy o rodiče, stýskání, prosby či výčitky, aby rodič byl, či že není doma. Největší podíl ovšem zaplňovaly otázky směřující k dalšímu kontaktu, tedy kdy přijde domů, kdy se uvidí příště nebo kdy ho pustí z vězení.

Pár respondentů ve svých odpovědích zaznamenalo i témata, týkající se budoucnosti, respektive plánů na život po ukončení VTOS. Vězni, jejichž děti byly na rozhovor příliš malé, zmiňovali fyzický kontakt s dítětem jako je mazlení. Ráda bych zde zmínila i respondenta, který zmínil otázky týkající se současného partnera jeho bývalé manželky. Z intonace a respondentových dalších narážek bylo patrné, že součástí diskuse mezi ním a jeho dětmi byla i sonda do života jeho bývalé partnerky s negativními připomínkami k jejímu současnému rodinnému životu. Někteří respondenti odpovídali na tuto otázku jednoduše, jiným byla možností jak vyjádřit svůj cit k dětem a vztahu mezi vězením a jeho rodinou. Takto například odpověděl jeden z respondentů: *„Se svými dětmi si povídám o věcech které chci, na svobodě, změnit. Jen kvůli nich, měním i bydliště i město. Kde je menší vesnička, a klid. Vkládám jim jak budeme jezdit na výlety, na plavání, do kina, a podobně. A že jim budu pomáhat se školou, i v učení. Mají úsměv na tváři, a obývají mě.“*

3.5.3.3 Atmosféra během hovoru

V rámci komunikace mezi vězněnými rodiči a jejich dětmi mne zajímala i atmosféra během jejich společného hovoru. Šest respondentů na tuto otázku neodpovědělo. Ve většině případů se jednalo o otce, který se svými dětmi udržuje pouze písemný kontakt, z kterého nedokázali atmosféru určit, nebo byl jejich kontakt příliš ojedinělý. V jednom případě šlo o otce, který se rozhodl zcela přestat po dobu VTOS jakkoliv komunikovat se svými dětmi. Jednoznačně negativně popisuje atmosféru během osobních návštěv pouze jeden vězeň. Tyto pocity vycházejí z návštěv z předešlého VTOS. Vnímání návštěv bylo pro respondenta i jeho děti natolik depresivní, že si v aktuálním VTOS nepřál, aby ho jeho děti navštěvovaly. Pro čtyři respondenty hraje klíčovou úlohu prostředí věznice, které komplikuje atmosféru návštěv. Uvězněný otec ji například hodnotí jako zvláštní, jiný interakci hodnotí jako dobrou. Dalším vězněm je zmiňován odstup a to nikoliv, že by se s dětmi neměli rádi, ale právě kvůli prostředí věznice. Součástí jeho kontaktu jsou ovšem také četné výčitky ze strany jeho dětí. Pro sedm vězněných je součástí atmosféry kontaktu vývoj, změna či různorodost. Více než polovina z nich uvádí na začátku ostych, nervozitu nebo smutek, který je v různé rychlosti vystřídán pozitivním změnou.

„Na začátku byl ostych, ale strašně rychle se odboural, během hodin...Povídali jsme si pomaloučku, ne do hloubky, třeba o zvířatech. Pak se to vrátilo do normálu.“

„Syn je chviléma smutný ptá se kdy už budu z práce domů. Co se týče mě je to pro mě dost těžké ale snažím se to nasobě nenechat znát.“

O různorodosti a způsobech, jak atmosféru pozvednout, vypovídá i další záznam: *„Atmosféra během hovoru je různá, ale snažím se jí zlepšit s úsměvi a přetvárkami.“* Pravděpodobně uprostřed vnímání návštěv stojí i postřeh respondenta, který ji hodnotí prostým – *emotivní*. Pro více než polovinu osob, jež mají kontakt se svými dětmi skrze telefonní kontakt či formou osobních návštěv, představují zvláště návštěvy zásadně radostnou chvíli, na kterou se obě strany těší. Atmosféru popisují buď jako vřelou, klidnou a milou, anebo přímo jako radostnou a veselou. Během návštěvy mají suprovou náladu a je sranda - *„Supr od začátku do konce.“* Z respondentových pozdějších sdělení lze mezi osoby s pozitivními dojmy z návštěv řadit i jeho na základě výroku, že atmosféru označuje jako pokaždé jedinečnou z jeho strany.

3.5.3.4 Změna komunikace

V další části mého výzkumu mne zajímala případná změna, která probíhala v komunikaci mezi vězněnými otci a jejich dětmi. Oblasti změn tematicky navazují na předešlé otázky. Ptala jsem se tedy, zda respondenti pociťují změnu v ochotě si navzájem povídat, změnu v tématu hovoru a změnu atmosféry během hovoru.

Změna ochoty ke komunikaci

O něco méně než polovina otců (15 respondentů) nezaznamenala u svých dětí změnu v ochotě si spolu povídat a komunikovat. Situace je podle nich stále stejná, děti se na ně těší a povídat si chtějí. Jeden z otců připouští, že je jeho syn stydlivější, ale mimo to žádné problémy v komunikaci nevidí. U téměř stejného počtu respondentů (14) můžeme zaznamenat změnu v ochotě ke komunikaci. Dva vězni se takto přímo nevyslovili, ale vzhledem k tomu, že jejich komunikace s dětmi téměř neprobíhá,⁹ lze je zařadit mezi osoby, jejich ochota kontaktu se změnila. Pro dva uvězněné otce znamená VTOS změnu k lepšímu: *„Ty děti mají potřebu víc ten osobní kontakt využít, mají zájem, víc se snaží, aby komunikace nevázla, aby bylo o čem si povídat. Ale na druhou stránku já nemám si o čem*

---

⁹ Respondent uvedl, že během jeho uvěznění si se synem (6 let) vyměnili pouze jeden dopis. Se synem po dobu VTOS (aktuálně ve výkonu 3 roky) nemluvil, neboť bývalá partnerka kontakt mezi nimi umožnit nechce. Jiný respondent jako zdroj bariéry v komunikaci mezi ním a jeho dětmi uvedl „nepřející vliv tchýně“.

s nima povídat. Tady člověk ztrácí kontakt s tím civilem, s tou realitou.“ Tento otec ovšem připouští i obrat v ochotě, kdy se jeho děti zdráhají a nechtějí komunikovat. S podobnými obměnami v ochotě má zkušenost i další z vězňů, jehož syn měl na začátku jeho výkonu trestu blok s ním komunikovat, který se ale brzy odstranil. Téměř čtvrtina z vězněných otců (8 respondentů) explicitně popisuje ochotu jejich dětí ke vzájemné komunikaci jako zhoršenou. Jejich děti s nimi nekomunikují, na jejich dopisy nereagují. Děti si ke svým otcům zachovávají odstup, jsou nedůvěřiví a nechtějí s nimi přijít do fyzického kontaktu. Takto změnu v chotě si povídat popisuje jeden z vězňů: „*Ochota určitě, ten nejmenší je víc zakřiknutý a nemá ve mně tolik důvěry, ale tomu se nemůžu divit jak mě (svěho otce) 2 roky neviděl.*“ Jeden z respondentů vidí změnu v ochotě pouze v tom, že se jeho syn stydí. U čtyř respondentů jsem neobdržela žádnou odpověď. Důvody byly již dříve popsány. Jednalo se o nulový kontakt s dětmi, pouze písemný kontakt a v jednom případě se odpovědi respondenta nepodařilo docílit.

Změna téma hovoru

Pro více jak třetinu rodičů ve vězení se témata hovoru vlivem VTOS nijak nezměnila. Jeden z respondentů situaci vysvětlil tím, že děti v komunikaci navázali na předešlé dopisy a celkově na to, co bylo předtím. Jiný otec odpověděl tak, že se témata nezměnila, jen se nyní více baví o budoucnosti. Další respondent k tomu dodává, že témata se nezměnila, jen se kvůli pauze v kontaktu nakumulovala. Čtvrtina otců si myslí, že se téma jejich společných rozhovorů změnila. Většinou to bylo z důvodu věku dětí anebo nové téma souviselo s jejich výkonem trestu a děti se ptaly na otázky týkající se jejich uvěznění. Velká část mých respondentů na tuto otázku neodpověděla. Vysoký podíl z těchto chybějících odpovědí bohužel pochází z rozhovorů, které jsem s vězni vedla sama. Ukázalo se, že pokud se rozhovor přirozeně rozběhl, byla to právě tato otázka, kterou jsem pravidelně přehlížela.

Změna atmosféry během hovoru

Téměř polovina otců ve výkonu nezaznamenalo změnu v atmosféře v průběhu komunikace mezi jimi a jejich dětmi. Jeden z vězňů reagoval takto: „*Atmosféra je stále stejná, jako kdybych odjel před týdnem.*“¹⁰ Další z respondentů dodává, že momentálně je již atmosféra stejná jako před nástupem trestu, ale ze začátku byl hovor plný rozpaků. I

---

¹⁰ Respondent je v současné době ve výkonu trestu tři roky.

další otec, který si nemyslí, že by se naskytla změna, vkládá doplňující poznámku, že jeho syn často během kontaktu s ním brečí. Podobné zjištění má i otec, který při kontaktu vyzoroval, že jeho děti uvězněním trpí. Třetina otců připouští změny v atmosféře během jejich hovoru. Důvody, které změně připisují je např. prostředí věznice nebo věk („*Dcera už je starší a je vážnější.*“). Velká část respondentů komentuje změnu prostřednictvím emocí jako stesk, pláč či nervozita. Další z otců pro změnu podtrhuje hodně nedůvěry, která je mířena k němu od jeho dětí.

„Mladší se směje a starší neustále pláče – je mi ho líto.“

„Ano jde poznat na rodině že jim chybím a stýžká se jim i mě.“

3.5.4 Role

V třetí podkapitole výzkumné části práce jsem se zaměřila na to, jak se vnímají muži ve výkonu trestu v roli otců. Zjišťovala jsem, zda pozorují změny v chování svých dětí vůči nim jako otcům, jakým způsobem se změnilo to, co mohli rozhodovat jako otcové před nástupem do výkonu trestu a nyní a zda mají i v prostředí vězení možnost své děti vychovávat. V závěru této sady otázek jsem se ptala, zda plánují pokračovat ve své rodičovské roli i po ukončení VTOS.

3.5.4.1 Změna chování dítěte k otci

Pouze čtyři respondenti nezaznamenali žádnou změnu v chování jejich dětí směrem k jejich osobě, jeden otec připojil poznámku, že je jen vidět, že synovi doma chybí. Více než dvě třetiny uvězněných si všímá pozměněného chování u svých dětí. Tyto změny jsou v některých rodinách ryze pozitivního charakteru, v jiných případech se jedná naopak o změny negativní. Určitá skupina otců popisuje jak negativní, tak i pozitivní změny. Mezi respondenty se vyskytují i odpovědi, které nelze takto jednoduše zařadit. Zajímavé je, že všechny tyto skupiny a především první tři uvedené, jsou početně velmi podobně zastoupeny. Mezi změnami, které lze označit za kladné, se vyskytuje chování, jako je větší náklonnost k otci, podpora a pomoc, sblížení a projevy těšení se na otce. Podpora nabírá podobu jak praktické pomoci vězni, či jiným členům domácnosti, či u menších dětí tím, že se snaží být hodné. Zajímavý případ je také vězně, jehož jedno z dětí se po jeho uvěznění

dostalo pěstounské péče a následně se díky vedení pěstounky nastartoval jejich vztah. Ryze pozitivní změny v chování se objevily v odpovědích u 7 osob.

„Starší se snaží mi vyhovět – být hodný, učit se a tak. Je rád za každou možnost mně slyšet, to i mladší syn. Před uvězněním jsem s ním vůbec nemluvil a nevídal ho. Tím, že jsem tu se mezi námi situace zlepšila hlavně díky pěstounce.“

Chování dětí, které obsahovalo jak kladné, tak i záporné rysy popisovalo 7 rodičů. Zahrnovalo např. projevy náklonnosti a drzého chování, popřípadě i uzavřenosti. Náklonnost se projevila i současně s odstupem,¹¹ nebo pocitem smutku a přebírání role.¹² Dále kombinaci vynucování si pozornosti a náklonnosti (v doprovodu smutku), nebo žárlení. Posledním výrazným seskupením byla dvojice ostych a radost či ostych a těšení se na otce.

„Tím, že ten otec není doma, tak ty děti si dovolí jak té matce, tak ke svému okolí víc. Chybí tam ta otcovská ruka. Z druhé stránky se snaží ten cit vložit aspoň do té návštěvy osobní.“

Pět rodičů se setkala s negativní změnou u chování svých dětí. Vězni popisovali projevy jako ztrátu důvěry, odstup nebo odmítnutí. Jeden z otců popsal situaci prostým „Vzdalujeme se od sebe.“ Někteří respondenti (3) vidí změnu chování v tom, že jejich děti přebírají v určité míře jejich roli. Někteří tento přístup vítají a vnímají ji jako podporu, jiní k ní přistupují negativně a to buď z nelibosti, že jim je bráno něco, co je jejich, anebo z důvodů toho, že se tak jejich děti připravují o své dětství. U pěti respondentů chybí na tuto otázku odpověď.

3.5.4.2 Změna v roli otce

Pouze tři osoby na tuto otázku neodpověděli. Podle čtyř respondentů nenastalo v tom, co jako otec dělal a rozhodoval před uvězněním a nyní žádná změna. Někteří respondenti (3) také nepocítují větší změny, ovšem z důvodu, že jako rodičové příliš nevystupovali ani před svým uvězněním. Čtvrtina otců vidí změnu jako totální.

---

¹¹ U tohoto respondenta jedno z dětí projevovalo odstup a druhé náklonnost.

¹² Náklonnosti si tento respondent dle jeho slov začal všimnout pravděpodobně díky tomu, že abstinuje z drogové závislosti.

Vypovídají, že během výkonu trestu nemají možnost jakkoliv vychovávat či výchovu nějakým způsobem ovlivnit a jako rodičové nehrají žádnou roli.

„Ted' prakticky nemůžu rozhodovat o ničem. Korespondencí to nejde, vím že se mi děti vzdalují jak chováním tak přístupem že otec není s něma v jedné domácnosti, nedokážu jim pomoci a poradit v problémech a starostech.“

Několik otců (3) se snaží do výchovy svých dětí zapojit, jejich úsilí ale znesnadňuje výkon trestu a situaci berou velmi ztěžka. Stejný počet osob nalézá způsoby, jak na své děti výchovně působit. Rozhodující roli a většinový podíl rodičovské zodpovědnosti je ovšem na jejich partnerkách. Pole působnosti jejich výchovy spočívá především na přípravě do školy. O účinku svého snažení mají leckdy pochybnosti.

„Když jim píšu, tak jsem se snažil jim dát nějaký úkol, aby mi to poslali. Nějak se snažím, ale nemyslím si, že je to nějaká výchova. Spíš je to způsob kontaktu.“

Podobný případ převzetí role rodiče popisuje i další vězeň, jehož roli k jeho nelibosti převzal syn. Tuto zkušenost s větší či menší mírou libosti popsali tři vězni. Jeden z vězňů popisuje svou roli způsobem, že rodičovskou roli momentálně zastává a minimálně i na začátku po jeho výstupu z výkonu trestu zastávat bude jeho vlastní matka a sám sebe staví do role babičky. Tři uvězněni na otázku odpověděli popisem způsobu výchovy, jenž se zdá být účinná a jejich působení v rodině působí nezanedbatelným dojmem. Jeden z vězňů např. vyzdvihuje svůj respekt, ale poznamenává, že nemůže moralizovat a dodává: *„Volám, jsem v kontaktu, aby pouto nezaniklo. I to je způsob výchovy.“* Další otec řeší konflikty chápajícím přístupem a vysvětlováním problémové situace, kterou zdlouhavě se synem rozebírá. Současně určuje hranice a pravidla. Při porušení těchto pravidel si po domluvě syn sám určí trest. Tento způsob výchovy se mu osvědčil. Specificky se k výchově staví respondent, který svou roli otce nyní odhaduje na 10%, a tak se nepouští do výchovy a nekritizuje a ve své roli plánuje pokračovat až po výkonu trestu.

„Nemůžeš říkat, tohle nedělej, když jseš tady. Bytostně to nechci dělat. I když by to bylo třeba.“

Čtveřice vězňů neodpověděla na otázku změny, ale měla potřebu svůj vztah a lásku k dětem přesto vyjádřit.

*„ I když jsem vězeň tak otec jsem byl dobrej... “
„ Ted’ si dcery a děti vážím víc a chci být víc tátou. “*

3.5.4.3 Rodičem po výstupu z VTOS

K této otázce se vyjádřili všichni z mých respondentů. Pouze jediný odsouzený neplánuje dál pokračovat v roli otce. Čtvrtina z rodičů ve výkonu odpověděla prostým slovem *ano*, *určitě* či *samozřejmě*. Někteří z nich připojili poznámku, že tentokrát se role plánují zhostit lépe. Třetina odsouzených svou odpověď doplnili vyjádřením, že ve svém plánu nastoupit zpět po výstupu z VTOS do rodičovské role nevidí žádnou obtíž. Zbylí respondenti (39%) vyjadřují určité obavy spojené s jejich snahou pokračovat v roli otce. Polovina z nich vidí problém v přijetí ze strany svých dětí. Bojí se, že jejich děti k nim budou mít odstup, že si jejich děti již navykli žít svůj život jinak, že nebudou moci pro své děti být hned autoritou. Někteří vězni se obávají, že je již jejich děti nebudou respektovat v situacích, kdy jim budou vymezovat hranice, neboť sami pravidla porušili. Další obavy vycházejí z očekávaných výčitek od jejich dětí, že se jim kvůli VTOS nevěnovali. Objevila se i odpověď, že se vězeň obává, že jsou již jeho děti proti němu „naočkování“ působením jeho bývalé partnerky. Odsouzení často připojovali poznámku, že plánují svým dětem vynahradit vše, co díky VTOS ztratili, či že vnímají svou poslední šanci ve vztahu k dětem.

„Když s dítětem nejste x let a vídáte se v podstatě jen na těch návštěvách anebo při PT,¹³ tak nevím, jestli je to o nějakém tom citu, že to nějak ne ochladne, ale je to vzdálenější, než když jste s ním nonstop, když ho vychováváte od miminka. “

Zbylé obtíže jsou buďto praktického rázu, jako omezení možnosti trávení času se svými dětmi z důvodu výhradní péče druhé osoby či zaměstnání, či očekávaných bariér ze strany jejich bývalých partnerek či jiných rodinných příslušníků. Specifická obtíž je vězně, který se obává své či manželčiny recidivy drogové závislosti.

---

¹³ PT = přerušování výkonu trestu

3.5.5 Citová vazba

Mé poslední otázky směřovaly ke zjištění, zda respondenti vnímají, že by ve vztahu mezi jimi a jejich dětmi došlo v průběhu VTOS k nějaké změně a pakliže se jejich vztah zhoršil, zda si myslí, že půjde tento vztah narovnat.

3.5.5.1 Změna vztahu

Pět odsouzených na tuto otázku neodpovědělo. Někteří připojili poznámku, která vypovídá o pozitivním vztahu, nikoliv však, zda došlo ke změně. Téměř polovina respondentů si myslí, že se vztah mezi nimi a jejich dětmi nijak nezměnil.

„Vztah se neměnil, pořád je hezký. Některé děti sem jezdí jen kvůli svým mámám.

Ona ne.“

Odsouzení k této otázce často poznamenávají, že jejich vztah se nezměnil, protože byl vždy dobrý a pevný. Jako další okolnost, která napomohla udržet si v průběhu VTOS kvalitní vztah se svými dětmi, byl institut přerušení výkonu trestu a díky kterému mohli mít možnost s dětmi trávit delší časový úsek mimo věznici, ve vlastním prostředí dětí. I když vězni popisovali svůj vztah s dětmi jako beze změny, připojovali postřehy o výčitkách svých dětí, že nejsou doma, že jim chybí nebo že často pláčou. U pětice vězňů došlo k pozitivní změně. Dle jejich názoru si jich jejich děti více váží, více se na sebe těší či pociťují, že se mají oboustranně více rádi. U některých vězňů došlo i k většímu sblížení s jejich dětmi. Toto sblížení se nemusí vztahovat na všechny děti v rodině vězně. Dva uvěznění popisují, že zatímco je u jednoho z dětí vztah mezi ním a jeho dítětem v pořádku, či došlo dokonce k vytvoření nového blízkého vztahu, u druhého došlo k odcizení. Toto odcizení se vyskytuje i u dalších vězňů. Díky odloučení a nedostatečnému kontaktu jsou nyní vztahy s jejich dětmi chladnější, děti jejich uvěznění chápou jako zradu a ke svým otcům jsou nedůvěřivý. Několik respondentů tyto pocity zaznamenalo u těch svých dětí, které se narodily již v průběhu jejich uvěznění či velmi záhy před ním a nestačili tak vztah se svým dítětem vybudovat. Pocity nedůvěry mají i děti, které dle slov jejich otce, ho mají stále rády. Někteří respondenti se obávají, že tento citový odstup se bude prohlubovat po dobu výkonu trestu. Pro jednoho z respondentů znamenalo uvěznění přerušení jakýkoliv kontaktů s jeho dětmi. Protože jeho děti nevyvinuly snahu ho kontaktovat, bere jejich

chování jako neodpustitelné zklamání a zradu. Vězňů, kteří vztah mezi sebou a svými dětmi vidí jako zhoršený, byla necelá čtvrtina.

3.5.5.2 Možnost nápravy vztahu

Rodičů, kteří zaznamenali u svých dětí změnu ve vzájemném vztahu směrem k horšímu, jsem se následně ptala, na jejich vizi, zda půjde vztah s jejich dětmi napravit. Ani jeden z vězněných si nemyslí, že by změny ve vztahu byly nenávratné, i když míra přesvědčení nebyla vždy stejně silná. Vězeň, jehož vazba s dětmi pocítila největší dopad, je toho názoru, že jediné, co by mohlo jejich kontakt znovu vybudovat, bude velká rodinná událost, jako je např. svatba, či narození vnoučat. Většina vězňů je ale přesvědčena, že se jejich vztah podaří spravit. Tito respondenti používali výrazy jako „*každopádně ano*“, „*určitě*“, či že „*Udělám vše proto aby jsme měli krásný vztah.*“ Dodávají, že ke změně bude zapotřebí dostatek času či kontaktu a také vyšší věk dětí, aby mohli situaci pochopit.

„ Určitě půjde změnit ale bude to chtít hodně času abych zase zastával roli otce a děti cítily, že v mé osobě cítí oporu.“

3.6 Shrnutí

Z analýzy dat mého výzkumu vyplývá, že osoba ve VTOS má průměrně 2,2 dětí ve školním věku (průměrný věk činil 10,4 let). Značná část respondentů měla tři a více dětí a jejich děti pocházely z více vztahů. Vztahy s partnerkami bývají zachovány, pouze jedné třetině se vztah rozpadl a dále již neplánují společný život. Není výjimkou, že partnerské vztahy mohou dojít i ke zlepšení. Dvě třetiny uvězněných mužů plánují pokračovat ve společné domácnosti se svou partnerkou, více než polovina oslovených mužů nevidí žádné problémy v tomto úmyslu. Dvě třetiny rodičů obeznámily své děti s pravým důvodem absence otce v rodině. Důvod, který respondenti uvedli, proč neřekli pravý stav věci, byla obava z nepřátelského postoje okolí vůči jejich dětem či nízký věk jejich dětí. Alternativou pro pobyt ve vězení rodiče nejčastěji používali zdůvodnění práce či pobyt v cizině nebo jejich kombinace.

Naprostá většina respondentů je v kontaktu se svými dětmi, pouze tři muži se svými dětmi nekomunikují, přičemž dva z nich tak činí ze svého vlastního rozhodnutí. Necelá polovina vězňů využívá veškerý možný kontakt, tedy písemný, telefonický a formou osobních návštěv. Čtvrtina otců má možnost využívat nadstandardní formy

kontaktu, tedy možnosti přerušení výkonu trestu nebo vycházky. Nejčastěji využívanou formou je písemný kontakt, pro čtvrtinu vězňů představuje i jedinou formu kontaktu. Korespondenci se nejběžněji věnují 1-2 x týdně, či 1 x za 14 dní. Nejméně přijímaným způsobem kontaktu je telefonování, více než třetina vězňů téměř vůbec či zcela svým rodinám a dětem nevolá. Mezi uvedené důvody patří organizační a finanční náročnost hovorů. Nejběžnější frekvence využívání tohoto média, je 1-2 x měsíčně, či 1 – 2 x týdně. Oblíbeným formátem jsou i osobní návštěvy a oslovení muži ho využívají pravidelně, tedy jednou měsíčně. Osobní kontakt téměř či zcela neprovozuje pouze šest respondentů. Tento postoj vychází buď z jejich strany, nebo ze strany pečujících osob či samotných dětí. Kromě jediného vězně si všichni respondenti přejí být v kontaktu se svými dětmi po propuštění z VTOS. Komplikace spojené s tímto plánem, popsané trojicí vězňů, vycházejí z vůle bývalé přítelkyně či formy pouze víkendových návštěv.

Téměř polovina respondentů v komunikaci mezi sebou a svými dětmi během VTOS nenalezla žádné změny a hodnotí ji bezproblémově. Přibližně třetina vězňů připouští určité problémy v komunikaci se svými dětmi. Běžným jevem objevujícím se zvláště u menších dětí, jsou komplikace spojené se studem a vyskytujícím se na začátku kontaktu. Postupem času jsou rozpaky rozptýleny. Bariérami, které vězni označují při komunikaci se svými dětmi, jsou stud, věk dítěte, možnosti neverbální komunikace, absence společných témat či parametry věznice, jako je délka telefonního hovoru, bezkontaktní návštěvy či specifika prostředí návštěvních místností jako je např. hluk. Mezi nejvíce diskutovaná témata patří škola/školka, zájmy, co dělám a jak se mám a rodina. Dále se často baví o problémech ať už rodinných, školních či výchovných. Specifickou skupinou byly dotazy směřující k výkonu trestu. Pro polovinu respondentů, kteří měli možnost atmosféru během hovoru zhodnotit, představují osobní návštěvy radostnou událost. Čtyři vězni uvedli, že atmosféru v negativním směru ovlivňuje prostředí věznice. Přibližně čtvrtina osob hodnotí atmosféru jako dynamickou s četnými změnami. Zvraty jsou patrné buďto v průběhu návštěvy nebo v psychickém naladění svých dětí. Pouze jediný respondent má s osobními návštěvami zcela negativní zkušenosti.

Při zjišťování změn v oblasti komunikace, byl jedním z pozorovaných indikátorů ochota ke vzájemné komunikaci. Polovina respondentů nezaznamenala žádnou změnu, pro dva otce znamenalo uvěznění změnu k lepšímu. Téměř čtvrtina z vězněných otců explicitně popisuje ochotu jejich dětí ke vzájemné komunikaci jako zhoršenou. Jejich děti s nimi nekomunikují, na jejich dopisy nereagují. Děti si ke svým otcům zachovávají

odstup, jsou nedůvěřiví a nechťejí s nimi přijít do fyzického kontaktu. Změny v tématu společných rozhovorů zaznamenala čtvrtina respondentů, nová témata souvisela s věkem nebo s jejich výkonem trestu a děti se ptaly na otázky týkající se jejich uvěznění. Změnu v atmosféře komunikace vnímá přibližně třetina respondentů jako změněnou. Obměny jsou popisovány prostřednictvím emocí, ke stavu přispívá i věk dětí a prostředí věznice.

Více než dvě třetiny uvězněných si všímá pozměněného chování u svých dětí směrem ke své osobě. Tyto změny jsou v některých rodinách ryze pozitivního charakteru, v jiných případech se jedná naopak o změny negativní. Určitá skupina otců popisuje jak negativní, tak i pozitivní změny. Tyto skupiny mají podobné podílové zastoupení. Mezi změnami, které lze označit za kladné, se vyskytuje chování, jako je větší náklonnost k otci, podpora a pomoc, sblížení a projevy těšení se na otce. U dětí, jejichž otcové popisují jejich vystupování jako kombinaci pozitivních a negativních projevů chování, se objevují tyto projevy: náklonnost, drzé chování, uzavřenost, odstup, smutek, přebírání role, vynucování si pozornosti, žárlení, ostych, radost, těšení se na otce. Pět rodičů se setkala s negativní změnou u chování svých dětí. Vězni popisovali projevy jako ztrátu důvěry, odstup nebo odmítnutí.

Necelá třetina rodičů ve výkonu nezaznamenala nápadné změny v tom, co jako otcové dělali a rozhodovali před uvězněním, u určité části osob je situace také dána tím, že jako rodičové výrazně nevystupovali ani před svým uvězněním. Čtvrtina otců vidí změnu jako totální. Vypovídají, že během výkonu trestu nemají možnost jakkoliv vychovávat či výchovu nějakým způsobem ovlivnit a jako rodičové nehrají žádnou roli. Podle několika otců se snaží do výchovy svých dětí zapojit, jejich úsilí ale znesnadňuje výkon trestu a situaci berou velmi ztěžka. Stejný počet osob nalézá způsoby, jak na své děti výchovně působit, rozhodující roli a většinový podíl rodičovské zodpovědnosti je ovšem na jejich partnerkách. Roli otce ve třech případech přebíral syn a v jednom případě vlastní matka. Tři uvěznění si našli způsob výchovy, jenž se zdá být účinná a jejich působení v rodině působí nezanedbatelným dojmem. Pouze jediný respondent neplánuje pokračovat v roli rodiče po výstupu z výkonu trestu. Dvě třetiny vězněných otců vyjádřili určité obavy spojené s jejich snahou pokračovat v roli otce. Nejvíce byly tyto starosti spojeny s reakcí dětí na jejich přítomnost a osobu. Zbýlé obtíže jsou buďto praktického rázu, jako omezení možnosti trávení času se svými dětmi z důvodu výhradní péče druhého rodiče či zaměstnání, či očekávaných bariér ze strany jejich bývalých partnerek či jiných rodinných příslušníků.

Změny v oblasti vzájemného vztahu se svými dětmi popisuje zhruba polovina odsouzených. U pětice vězňů došlo k pozitivní změně. Dle jejich názoru si jich jejich děti více váží, více se na sebe těší či pocítují, že se mají oboustranně více rádi. U některých vězňů došlo i k většímu sblížení s jejich dětmi, přičemž u dvojice vězňů došlo u dětí k ambivalentním změnám. U necelé čtvrtiny vězňů došlo ke zhoršení vzájemného vztahu. Vztah popisují jako chladnější a s odstupem, vyskytuje se odcizení a nedůvěra. Ani jeden z vězňů si nemyslí, že by změny ve vztahu byly nenávratné, i když míra přesvědčení nebyla vždy stejně silná. Tito respondenti dodávají, že ke změně bude zapotřebí dostatek času či kontaktu a také vyšší věk dětí, aby mohli situaci pochopit.

4 ZÁVĚR

Trest odnětí svobody je v české společnosti z hlediska práva nejvýraznějším způsobem, jak dát osobě najevo, že porušila zákon. Svůj postoj takto vyjadřuje nejen člověku, který se provinil, ale i celé společnosti a ve svých důsledcích především rodině odsouzeného. Trestem se nejen odejme osobě svoboda, ale i kontinuita vztahu s rodinou. Znamená ovšem uvěznění otce automaticky přerušení kontaktu a vztahu s dítětem a zánik jeho rodičovské role? Svou prací jsem se snažila zjistit, jak výkon trestu odnětí svobody ovlivní kontakt dítěte a otce, jejich vzájemnou komunikaci, jakých změn může dostát role otce a jak trest ovlivní vztah mezi uvězněným otcem a jeho dítětem.

Poznatky vycházející především ze zahraničních studií, které uvádím v teoretické části, se shodují s výsledky mé výzkumné části práce, i když lze nalézt určité rozdíly. VTOS nemusí způsobit ztrátu kontaktu rodiče s dítětem, neboť drtivá většina vězňů je v nějaké formě ve vzájemném kontaktu, citelně se ale omezí na dané možnosti. Nepřímý kontakt probíhá většinou v týdenních intervalech a osobní kontakt v měsíčních. Pokud charakteristika provinění a osobní profil odsouzeného splňují podmínky, mají otec a dítě možnost vidat se i v přirozeném rodinném prostředí. Mezi odborníky nepanuje jednoznačná shoda, zda zvláště osobní kontakt dětí s rodiči ve věznicích, by měl být podporován, protože je schopen na děti negativně působit. I když z mého pozorování vyplývá, že více než třetina rodičů popisuje buďto smíšené pocity z těchto návštěv, neboť návštěvy kromě snadného průběhu obsahují i negativní projevy chování dětí, či explicitně špatné pocity, přesto polovina mých respondentů hodnotí návštěvy velmi pozitivně a na svých dětech nepozoruje projevy nevole. Výkon trestu ovlivňuje i způsob komunikace mezi vězni a jejich dětmi, citelné zhoršení nastane jen u určité části vězňů, v mém výzkumném vzorku tak nastalo u jedné třetiny respondentů. Obsah komunikace nezaznamenal výrazné změny, pouze byl doplněn o otázky týkajících se VTOS a společných plánů do budoucnosti. Změny se projevují i na postoji dítěte ke svému otci a rodiči. Tyto změny jsou v některých rodinách ryze pozitivního charakteru, v jiných případech se jedná naopak o změny negativní, dochází i ke kombinaci. Dle mého výzkumného vzorku se s negativními projevy jako je ztráta důvěry, odstup nebo odmítnutí, setkala jen menší část odsouzených. Výrazný dopad VTOS přináší na možnosti rodičovského působení, které nezanedbatelná část rodičů popisuje jako totální. Výkon trestu zasahuje i do vzájemného vztahu mezi rodičem a dítětem, k negativním změnám dochází ale u menší části rodičů.

Výkon trestu rodiče ovlivňuje vzájemnou interakci mezi otcem a dítětem, negativní projevy změn ale nepřevažují. Z mého osobního pohledu může být interakce mezi rodičem a dítětem, stejně jako rodina, za určitých podmínek zachována. Shodují se s výpovědí respondenta, který za faktory ovlivňující zachování rodiny považuje sílu vztahu mezi rodičem a dítětem před vstupem do výkonu trestu, pevnost partnerského vztahu a finance, tedy zabezpečení rodiny. Toto pozitivní zjištění ovšem neznamená, že rodiny vězňů nespádají do ohrožených skupin. Tento výsledek vysílá zprávu: Ano, je možné si zachovat rodinu, ale vyžaduje to mnoho práce. Jistým morálním apelem mé práce je zaměření působení pracovníků v pomáhajících profesích k této oblasti, aby podporu našli i ti, kteří o ní stojí, ale nejsou si schopni vlastními silami pomoci sami.

5 Seznam použité literatury:

Internetové zdroje

- <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/rychla-fakta/>
- http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistick%C3%A9%20ro%C4%8Denky/Ro%C4%8Denka_2015.pdf
- http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/V%C3%BDkon%20v%C4%9Bze%C5%8stv%C3%AD/zakony_IV2016/169_1999.pdf
- <http://www.davidzahumensky.cz/2014/02/10/jak-se-pripravit-na-nastup-do-vezeni-informace-pro-odsouzeneho-a-jeho-rodinu/>
- <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1112578-volani-z-veznic-minuta-hovoru-na-mobil-15-korun-monopol-drzi-telefonica-o2>
- <http://www.cb.cz/praha3/files/redaktori/obrazky/2015/AndelskyStrom.pdf>
- <http://www.urban.org/sites/default/files/alfresco/publication-pdfs/410974-Returning-Home-Understanding-the-Challenges-of-Prisoner-Reentry.PDF>
- http://www.helcom.cz/dokumenty/zpravy-SLP/CHV_ZSLP_2008_CZ.pdf
- <http://www.familylives.org.uk/how-we-can-help/leaflets/>

Zákony

- Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

Literatura

- ARDITTI, J. a A. FEW. 2008. Maternal Distress and Women's Reentry into Family and Community Life. *Family Process* [online]. **47**(3), 303-321 [cit. 2016-07-31]. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1545-5300.2008.00255.x>
- HAIRSTON, C. F. *The Forgotten Parent: Understanding the Forces that Influence Incarcerated Fathers' Relationships with Their Children*. Child Welfare. 1998.
- HAIRSTON, C. F. *Prisoners and families: Parenting issues during incarceration*. Paper prepared for the “From Prison to Home” conference. 2002.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 407 s. 2005.
- JELÍNEK, J.; GRIVNA, T. a kol. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 251 s. 2012.
- KRČOVÁ, V. *Dopad výkonu trestu odnětí svobody na partnerky a manželky odsouzeného* [online]. 2012 [cit. 2016-06-11]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/348393/fss_b/. Vedoucí práce Veronika Anna Polišenská
- MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 142 s. 2003.
- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 272 s. 2008.
- MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 332 s. 2006.
- MORAVCOVÁ, E.; TOMÁŠEK, J. Metodologické aspekty měření postojů české veřejnosti k trestání pachatelů trestných činů. *Sociologický časopis*. 2014, **50**(4), 495-520.
- MURRAY, J. *The effects of imprisonment on families and children of prisoners*. In: Liebling, Alison and Maruna, Shadd, eds. *The effects of imprisonment*. 2005.
- NASER, R. L.; C. A. VISHER. *Family Members' Experiences with Incarceration and Reentry*. *Western Criminology Review*, 2006.
- PHILBRICK, K., REISS, M. *Children of imprisoned parents: European perspectives on good practice*. Montrouge: Eurochips, 2006.
- POEHLMANN, J., D. DALLAIRE, A. B. LOPER a L. D. SHEAR. *Children's contact with their incarcerated parents: Research findings and recommendations*. *American Psychologist*, 2010.

- POTOCKÁ, V. *Rodina vězněného jako objekt sociální práce* [online]. 2014 [cit. 2016-06-11]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/124246>. Vedoucí práce Andrea Matoušková.
- ŠTĚRBA, V. *Penologie*. Praha: Armex, 148 s.2007.
- TUDBALL, N. *Doing it hard: A Study of the Needs of Children and Families of Prisoners in Victoria*. VACRO. 2000.
- VAŠÍČKOVÁ, T. *Pomoc a podpora dětem vězněných rodičů v ČR* [online]. 2014 [cit. 2016-06-11]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/110057>. Vedoucí práce Jitka Lorenzová.

Příloha 1.

Dotazník pro respondenty ve VTOS

Dobrý den, jmenuji se Ester Stránská a píši bakalářskou práci zabývající se proměnou vztahu mezi otcem a dítětem po uvěznění na FF UK, katedře sociální práce. Problematika vězněných osob a jejich rodin mne zajímá také proto, jak bývá odsouvána do nejvzdálenějšího rohu. Velmi si vážím Vaší ochoty mi poskytnout tyto informace. Doufám, že i díky této práci bude o rodinách vězňů trochu více slyšet.

Na začátku bych se Vás chtěla zeptat na pár základních údajů, abych si mohla vytvořit představu o tom, jak Vaše rodina vypadá.

1. Jak dlouhý Vám byl vyměřen trest a jak již jste dlouho ve výkonu trestu odnětí svobody?
2. Kolik máte s Vaší partnerkou/ manželkou dětí, které společně vychováváte a kolik jim je let?
3. Změnil se nějakým způsobem Váš vztah po uvěznění s Vaší partnerkou/ manželkou? Pokud ano, jakým způsobem?
4. Plánujete, že spolu budete žít i po propuštění z vězení? Pokud ano, jak to bude vypadat?

5. Ví Vaše dítě/ děti o Vašem uvěznění? Jak mu/ jim byla absence vysvětlena a jak se k ní staví? V případě, že neví, jaký byl toho důvod?

KONTAKT

Jedno z témat, které mne zajímá, je to, zda a jakým způsobem se změnil kontakt mezi Vámi a Vaším dítětem, dětmi.

6. Jaký typ kontaktu využíváte se svým dítětem/ dětmi?
7. Jak často kontakt probíhá?
8. Plánujete být s Vaším dítětem/ dětmi v kontaktu i po propuštění z vězení? Pokud ano, pak jakým způsobem?

KOMUNIKACE

Ted' by mne zajímalo, jak vlastně Váš kontakt mezi Vaším dítětem/ dětmi vypadá.

9. Jde Vám hovor s Vaším dítětem/ dětmi snadno, nebo se zdráháte s ním/ nimi komunikovat? Pokud rozhovor má své problémy, jaké to jsou?

10. O čem si s Vaším dítětem/ dětmi povídáte?

11. Jaká je atmosféra během vašeho hovoru?

12. Vidíte rozdíl mezi tím, jak spolu mluvíte nyní a před Vaším uvězněním?

Například:

a) Změnila se ochota si navzájem povídat?

b) Změnila se témata rozhovoru?

c) Změnila se atmosféra během hovoru?

ROLE

Také by mne zajímalo, zda se Vaším uvězněním změnila Vaše pozice jako otce.

13. Jak se změnilo chování Vašeho dítěte k Vám? Dokázal byste popsat vývoj?

14. Když porovnáte to, co jste rozhodoval a dělal jako otec předtím a teď, jaké jsou to změny?

15. Plánujete pokračovat v roli otce i po svém propuštění? Vidíte v tomto plánu nějaké obtíže?

VZTAH

Poslední, co mne zajímá, je to, zda se nějakým způsobem změnil Váš vztah s vaším dítětem/ dětmi.

16. Když porovnáte vztah s Vaší dítětem/ dětmi nyní a před uvězněním, změnil se nějakým způsobem tento vztah? Pokud ano, pak jakým způsobem?

17. Pakliže cítíte změnu směrem k horšímu, myslíte si, že půjde tento vztah změnit?

Děkuji Vám za Váš čas!

Příloha 2.

Scénář pro rozhovory s respondenty ve VTOS

RODINNÁ ANAMNÉZA

Na začátku bych se Vás chtěla zeptat na pár základních údajů, abych si mohla vytvořit představu o tom, jak Vaše rodina vypadá.

1. Jak dlouhý Vám byl vyměřen trest a jak již jste dlouho ve výkonu trestu odnětí svobody?
2. Kolik máte s Vaší partnerkou/ manželkou dětí, které společně vychováváte a kolik jim je let?
3. Jaký je Váš vztah s Vaší partnerkou/ manželkou?
4. Plánujete, že spolu budete žít i po propuštění z vězení? Pokud ano, jak to bude vypadat?
5. Ví Vaše dítě/ děti o Vašem uvěznění? Jak mu/ jim byla absence vysvětlena a jak se k ní staví? V případě, že neví, jaký byl toho důvod?

KONTAKT

Jedno z témat, které mne zajímá, je to, zda a jakým způsobem se změnil kontakt mezi Vámi a Vaším dítětem, dětmi.

6. Jaký typ kontaktu využíváte se svým dítětem/ dětmi?
7. Jak často kontakt probíhá?
8. Plánujete být s Vaším dítětem/ dětmi v kontaktu i po propuštění z vězení? Pokud ano, pak jakým způsobem?

KOMUNIKACE

Ted' by mne zajímalo, jak vlastně Váš kontakt mezi Vaším dítětem/ dětmi vypadá.

9. Jde Vám hovor s Vaším dítětem/ dětmi snadno, nebo se zdráháte s ním/ nimi komunikovat? Pokud rozhovor má své problémy, jaké to jsou?
10. O čem si s Vaším dítětem/ dětmi povídáte?
11. Jaká je atmosféra během vašeho hovoru?

12. Vidíte rozdíl mezi tím, jak spolu mluvíte nyní a před Vaším uvězněním?

Například:

- d) Změnila se ochota si navzájem povídat?
- e) Změnila se témata rozhovoru?
- f) Změnila se atmosféra během hovoru?

ROLE

Také by mne zajímalo, zda se Vaším uvězněním změnila Vaše pozice jako otce.

- 13. Jak se změnilo chování Vašeho dítěte k Vám? Dokázal byste popsat vývoj?
- 14. Když porovnáte to, co jste rozhodoval a dělal jako otec předtím a teď, jaké jsou to změny?
- 15. Plánujete pokračovat v roli otce i po svém propuštění? Vidíte v tomto plánu nějaké obtíže?

VZTAH

Poslední, co mne zajímá, je to, zda se nějakým způsobem změnil Váš vztah s vaším dítětem/ dětmi.

- 16. Když porovnáte vztah s Vaší dítětem/ dětmi nyní a před uvězněním, změnil se nějakým způsobem tento vztah? Pokud ano, pak jakým způsobem?
- 17. Pakliže cítíte změnu směrem k horšímu, myslíte si, že půjde tento vztah změnit?